

HENRIK IBSEN
MARCEL OTTEN

EEN VOLKS- VERRADER

DE NIEUWE TONEELBIBLIOTHEEK

De Nieuwe Toneelbibliotheek

Tekst #NR 613

EEN VOLKSVERRADER

1.

1882 Henrik Ibsen, 2020 vertaling Marcel Otten

De Nieuwe Toneelbibliotheek, Tekst #613

© 1882, Henrik Ibsen

Oorspronkelijke titel: En folkefiende

© 2020, vertaling Marcel Otten

Eerste druk 2021

isbn 978-94-6076-613-8

nur 307

Niets uit deze uitgave mag worden opgevoerd of verveelvoudigd zonder schriftelijke toestemming van de schrijver en De Nieuwe Toneelbibliotheek

No part of this book may be reproduced in any way without written permission from the writer and De Nieuwe Toneelbibliotheek

De Nieuwe Toneelbibliotheek bestaat uit

Mara Aronson

Connie Nijman

Ditte Pelgrom

Redacteur

Vera Hoogstad

Typografie en basis lay-out

Connie Nijman

Printwerk

Hollandridderkerk, Ridderkerk

info@denieuwetoneelbibliotheek.nl

Postadres

De Nieuwe Toneelbibliotheek

Willem Beukelsstraat 42

1097 ct Amsterdam

Een volksverrader is online te bestellen op:

www.denieuwetoneelbibliotheek.nl

Personages

Dokter Tomas Stockmann *arts van het kuuroord*

Katrine Stockmann *zijn vrouw*

Petra Stockmann *hun dochter, lerares*

Eilif Stockmann *hun zoon, 13 jaar oud*

Morten Stockmann *hun zoon, 10 jaar oud*

Peter Stockmann *de oudere broer van de dokter, burgemeester en hoofdcommissaris van politie, voorzitter van de raad van bestuur van het kuuroord enz.*

Morten Kiil *meester leerlooier, pleegvader van Katrine Stockmann*

Hovstad *redacteur van De volksbode*

Billing *medewerker bij de krant*

Horster *scheepskapitein*

Aslaksen *boekdrukker*

Deelnemers aan een volksvergadering, mensen van alle standen, een aantal vrouwen en een groep schooljongens

De handeling speelt zich af in een kustplaats in het zuiden van Noorwegen.

eerste bedrijf

Avond. De woonkamer van dokter Stockmann, die bescheiden, maar fraai is ingericht en gemeubileerd. In de zijwand rechts zijn twee deuren, de achterste leidt naar de hal en de voorste naar de werkkamer van de dokter. In de wand aan de andere kant, tegenover de deur naar de hal, is een deur naar de overige vertrekken van het huisgezin. Middenin dezelfde wand staat een tegelkachel en verder naar het voortoneel een bank met erboven een spiegel en voor de bank een ovale tafel met een tafelkleed. Op de tafel een brandende lamp met lampenkap. Op het achtertoneel een openstaande deur naar de eetkamer. De tafel met een lamp erop is gedekt voor het avondeten.

Billing zit binnen aan tafel, met een servet onder zijn kin. Mevrouw Stockmann staat bij de tafel en reikt hem een schaal aan met een groot stuk rundvlees. De overige plaatsen aan tafel zijn leeg, het serviesgoed en bestek ligt door elkaar, zoals na een maaltijd die afgelopen is.

katrine stockmann Tja, als u een uur te laat komt, meneer Billing, moet u het met koud eten stellen.

billing eet Het smaakt anders voortreffelijk... echt fantastisch.

katrine U weet toch hoe mijn man graag op gezette tijden wil eten...

billing Dat maakt mij niets uit. Naar mijn idee smaakt het 't beste als ik alleen en ongestoord kan eten.

katrine Nou ja, zolang het u maar smaakt... *luistert naar de hal* Dat is vast Hovstad.

billing Misschien.

Burgemeester Stockmann komt binnen in een overjas, zijn ambtshoed en met een stok.

burgemeester Een goedenavond, schoonzus.

katrine *gaat de woonkamer binnen* Nee maar, goeienavond, ben jij het. Wat aardig dat je ons komt opzoeken.

burgemeester Ik was in de buurt en... *met een blik naar de eetkamer* Maar je hebt bezoek, zie ik.

katrine *enigszins in verlegenheid gebracht* Nee, absoluut niet, dat is puur toeval. *snel* Wil je ook niet een hapje eten?

burgemeester Ik? Nee, hartelijk dank. God beware me, warm eten 's avonds. Dat is niets voor mijn spijsvertering.

katrine Voor deze ene keer...

burgemeester Nee, nee, beste schoonzus, ik hou het bij mijn thee en boterham. Dat is op den duur toch gezonder... en ook goedkoper.

katrine *glimlacht* Je denkt toch niet dat Tomas en ik het geld over de balk gooien?

burgemeester Jij niet, schoonzus, verre van dat.

Hij wijst naar de werkkamer van de dokter.

Hij is niet thuis?

katrine Nee, hij maakt na het eten altijd een kleine wandeling – met de jongens.

burgemeester Is dat wel verstandig? *luistert* Dat zal hem zijn.

katrine Dat kan hem niet zijn.

Er wordt geklopt.

Kom binnen!

Redacteur Hovstad komt vanuit de hal.

U bent het meneer Hovstad...!

hovstad Neem me niet kwalijk, maar ik werd opgehouden in de drukkerij.

Goedenavond, mijnheer de burgemeester.

burgemeester *groet stijfjes* Mijnheer Hovstad. U komt waarschijnlijk voor zaken?

hovstad Ten dele. Er is iets wat in de krant moet.

burgemeester Dat dacht ik al. Ik hoor dat mijn broer een bijzonder productief schrijver is voor De volksbode.

hovstad Hij is zo vrij om voor De volksbode te schrijven als hij over het een of ander de waarheid wil zeggen.

katrine *tegen Hovstad* Wilt u niet...

Ze wijst naar de eetkamer.

burgemeester Hou me ten goede, ik verwijt het hem absoluut niet dat hij voor lezers schrijft van wie hij het grootste gehoor verwacht. Overigens heb ik persoonlijk geen reden onwelwillend tegenover uw krant te staan, mijnheer Hovstad.

hovstad Nee, dat lijkt mij ook niet.

burgemeester In onze stad heerst sowieso een gepaste geest van verdraagzaamheid – een echt goed gemeenschapsgevoel. Dat komt

doordat wij een grote gemeenschappelijke zaak hebben die ons allen verbindt – een zaak die in hoge mate alle eerbare medeburgers aangaat...

hovstad Het kuuroord, ja.

burgemeester Precies. Ons grote, nieuwe, prachtige kuuroord. Let op mijn woorden! Het kuuroord is voor de stad van levensbelang, mijnheer Hovstad. Geen twijfel mogelijk!

katrine Dat zegt Tomas ook.

burgemeester Wat een buitengewone opbloei heeft deze stad niet in de laatste paar jaar beleefd! Er is geld onder de mensen gekomen, leven, ondernemingszin. Onroerend goed en grond stijgt elke dag in waarde. hovstad En de werkloosheid daalt.

burgemeester Ook dat, ja. De lasten van de armenzorg voor de bezittende klasse zijn aangenaam minder geworden en ze zullen nog verder omlaag gaan als we dit jaar een echt goede zomer hebben – met toeristen in groten getale, flink veel zieken die het kuuroord een goede naam geven.

hovstad De vooruitzichten zijn ernaar, heb ik gehoord.

burgemeester Het ziet er veelbelovend uit. Dagelijks is er navraag naar accommodatie en dergelijke.

hovstad Nou, dan komt het artikel van de dokter goed van pas.

burgemeester Hij heeft weer iets geschreven?

hovstad Hij heeft het van de winter geschreven: een aanbeveling voor het kuuroord, een verslag van de gunstige kuurfaciliteiten hier bij ons. Maar ik heb het artikel laten liggen.

burgemeester Aha, er zat vermoedelijk een addertje onder het gras?

hovstad Nee, dat niet, maar het leek mij beter er tot de lente mee te wachten, want nu beginnen de mensen na te denken over de zomervakantie....

burgemeester Heel verstandig, buitengewoon verstandig, mijnheer Hovstad.

katrine Ja, Tomas is onvermoeibaar als het om het kuuroord gaat.

burgemeester Hij staat dan ook in dienstverband van het kuuroord.

hovstad Hij was ook degene die het eerst met het idee kwam.

burgemeester Hij? Ja, ja. Ja, ik heb zo nu en dan gehoord dat bepaalde mensen die mening zijn toegedaan. Ik geloof evenwel dat ik ook een bescheiden aandeel in die onderneming heb gehad.

katrine Dat zegt Tomas ook altijd.

hovstad Wie bestrijdt dat, mijnheer de burgemeester? U heeft de zaak in gang gezet en het in praktijk gebracht, dat weten we allemaal. Ik wou alleen maar zeggen dat het idee het eerst van hem kwam.

burgemeester Ja, ideeën heeft mijn broer altijd genoeg gehad, helaas. Maar als het moet worden uitgevoerd, heb je mensen van een ander kaliber nodig, mijnheer Hovstad. Ik geloof evenwel dat hier in huis daar allerminst...

katrine Maar, beste zwager...

hovstad Mijnheer de burgemeester, hoe kunt u...

katrine Ga binnen een hapje eten, meneer Hovstad, mijn man komt beslist zo terug.

hovstad Dank u, een kleinigheid misschien.

Hij gaat de eetkamer in.

burgemeester *wat zachter* Frappant dat dat volk dat rechtstreeks van boeren afstamt altijd een gebrek aan tact weet te etaleren.

katrine Is het de moeite waard je daar druk over te maken? Kunnen jij en Tomas als broers niet de eer delen?

burgemeester Dat zou ik ook denken, maar blijkbaar is niet iedereen met een deel tevreden.

katrine Onzin! Jij en Tomas kunnen toch uitstekend met elkaar overweg. *luistert* Ik geloof dat we hem daar hebben.

Ze gaat weg en maakt de deur naar de hal open.

tomas stockmann *lacht luidruchtig offstage* Kijk, Katrine, hier is nog een gast. Leuk, nietwaar? Alstublieft, kapitein Horster, hang uw jas aan de haak. Hè, heeft u geen overjas? Stel je voor, Katrine, ik liep hem op straat tegen het lijf en het was een heel karwei hem mee te slepen.

Kapitein Horster komt binnen en groet Katrine Stockmann. Tomas Stockmann in de deuropening.

Vort met jullie, jongens. Ze hebben weer een berehonger! Kom maar, kapitein Horster, u moet het rundvlees eens proberen...

Hij dirigeert Horster de eetkamer in. Eilif en Morten gaan daar ook naar binnen.

katrine Maar, Tomas, zie je dan niet dat...?

tomas stockmann *draait zich om in de deuropening* Ah, ben jij het Peter! *loopt op hem af en strekt zijn hand uit* Nee, dat is echt aardig.

burgemeester Ik moet helaas meteen weer weg...

stockmann Flauwekul, direct komt de grog op tafel. Je bent de grog toch niet vergeten, Katrine?

katrine Natuurlijk niet, het water staat al te koken.

Ze gaat de eetkamer in.

burgemeester Grog, ook dat nog...!

stockmann Ja, plof maar neer, dan maken we het ons gezellig.

burgemeester Dank je, ik neem niet deel aan brasfestijnen.

stockmann Dit is toch geen brasfestijn.

burgemeester Zoals ik het zie... *kijkt naar de eetkamer* Vreemd dat ze al dat eten naar binnen kunnen werken.

stockmann *wrijft in zijn handen* Ja, is het niet fantastisch jongelui te zien eten? Altijd trek! Zo moet het ook zijn. Eten zullen ze! Worden ze sterk van! Ze zullen de gistende bouwstenen van de toekomst overhoop halen, Peter.

burgemeester Mag ik vragen wat er 'overhoop te halen' valt, zoals jij het uitdrukt?

stockmann Vraag dat aan de jeugd – als de tijd daar is. Wij krijgen dat niet te zien, natuurlijk. Twee ouwe sokken als jij en ik...

burgemeester Nou, nou! Dat is wel hoogst ongebruikelijk uitgedrukt...

stockmann Je moet mij niet zo letterlijk nemen, Peter. Ik ben zo vrolijk en blij, weet je. Ik voel me zo volkomen gelukkig met al dat spruitende, springende leven om me heen. Het is toch een heerlijke tijd waarin wij leven! Een hele nieuwe wereld is om ons heen in opkomst.

burgemeester Meen je dat echt?

stockmann Jij merkt het natuurlijk niet zo goed als ik. Jij hebt je hele leven hier doorgebracht en dan worden de indrukken dof. Maar ik zat al die jaren in die uithoek in het noorden, zag praktisch nooit een mens die me iets inspirerends te vertellen had – en hier werkt het op mij alsof ik naar een krioelende metropool ben verhuisd...

burgemeester Hm, een metropool...

stockmann Ik weet heus wel dat vergeleken met andere steden de omstandigheden bescheiden zijn. Maar hier is leven – beloftes,

ontelbare dingen om voor te werken en te vechten, en dat is de hoofdzaak. *roept* Katrine, is de postbode langsgelopen?
katrine in de eetkamer Nee, er is niemand geweest.
stockmann En dan het goede salaris, Peter! Dat leer je te waarderen als je, zoals wij, scheurbuik hebt geleden...
burgemeester God bewaar me...
stockmann O jawel, ik kan je wel vertellen dat het voor ons daarboven vaak beroerd is geweest. En dan nu als een vorst te kunnen leven! Vanmiddag bijvoorbeeld hadden we rundvlees en we hebben ook nog over voor vanavond. Wil je niet een hapje proberen? Maar je moet het in ieder geval zien. Kom...
burgemeester Nee, nee, onder geen beding...
stockmann Kom hier dan. Kijk, we hebben een tafelkleed!
burgemeester Ja, dat heb ik gezien.
stockmann En een lampenkap. Zie je? Katrine heeft dat allemaal bij elkaar gespaard. Het maakt de kamer zo gezellig. Vind je niet? Ga hier staan – nee, nee, nee, niet zo. Zo, ja! Kijk, hoe het licht geconcentreerd omlaag valt. Echt elegant, vind ik. Toch?
burgemeester Ja, als je je zulk soort luxe kunt permitteren...
stockmann O ja, nu kan ik me dit permitteren. Katrine zegt dat ik bijna net zoveel verdien als we uitgeven.
burgemeester Bijna, ja...!
stockmann Maar een wetenschapper hoort toch een beetje voornaam te leven. Ik weet zeker dat een gewoon districtshoofd veel meer per jaar uitgeeft dan ik.
burgemeester Nou vraag ik je! Een districtshoofd, een hooggeplaatst overheidspersoon...
stockmann Een gewone zakenman dan! Zo iemand geeft zoveel keer meer...
burgemeester Ja, zo zit de maatschappij nu eenmaal in elkaar.
stockmann Ik jaag het er heus niet doorheen aan nodeloze zaken, Peter. Maar ik kan mezelf niet de vreugde ontzeggen mensen om me heen te hebben. Ik heb dat nodig, snap je. Daar ben ik zo lang van buitengesloten... voor mij is het een primaire levensbehoefte samen te zijn met jonge, frisse, zelfbewuste mensen, vrijdenkende mensen, gedreven... en dat zijn ze allemaal die daarbinnen zitten en zich het

eten goed laten smaken. Ik wou dat je Hovstad een beetje beter leerde kennen...

burgemeester Hovstad, juist ja, hij vertelde mij dat hij weer een artikel van jou wilde publiceren.

stockmann Een artikel van mij?

burgemeester Ja, over het kuuroord. Een artikel dat je afgelopen winter hebt geschreven.

stockmann O, dat! Nee, dat mag voorlopig niet gepubliceerd worden.

burgemeester Volgens mij is het nu daarvoor het meest geschikte moment.

stockmann Je hebt gelijk, onder normale omstandigheden... *beent de kamer door*

burgemeester *kijkt hem na* Wat voor abnormale omstandigheden zijn er dan?

stockmann *blijft staan* Dat kan ik je op dit moment niet vertellen, Peter, in ieder geval vanavond niet. Allerlei omstandigheden kunnen abnormaal zijn, of misschien ook helemaal geen. Misschien is het maar een hersenschim.

burgemeester Ik moet bekennen dat dit uiterst raadselachtig klinkt. Is er iets aan de hand? Iets dat ik niet mag weten? Ik meen toch dat ik, als voorzitter van het bestuur...

stockmann En ik meen dat ik... ach, laten we elkaar niet in de haren vliegen, Peter.

burgemeester God bewaar me, het is niet mijn aard wie dan ook in de haren te vliegen, zoals jij 't zegt. Maar ik sta erop dat alle stappen op een zakelijke wijze ondernomen en besloten worden via de wettelijk daartoe benoemde instanties. Ik kan het niet toelaten dat achterdeurtjes en slinkse wegen worden bewandeld.

stockmann Heb ik ooit slinkse wegen bewandeld?!

burgemeester Je hebt in elk geval de ingebakken neiging je eigen weg te gaan. In een welgeordende gemeenschap is dat net zo goed ontoelaatbaar. Het individu hoort zich waarlijk aan het geheel te conformeren, of juister gezegd, aan het morele gezag dat over het welzijn van het geheel waakt.

stockmann Wellicht. Maar wat gaat mij dat verdomme aan?!

burgemeester Ja, mijn beste Tomas, dat is precies wat jij nooit wilt leren. Maar pas op, eens zul je ervoor boeten – vroeg of laat. Nu heb ik het gezegd. Tot ziens.

stockmann Ben jij wel goed snik? Je bent absoluut het spoor bijster...

burgemeester Meestal niet. Ik moet me nu trouwens verexcuseren – *groet in de richting van de eetkamer* Tot ziens, schoonzus. Een goedenavond, mijne heren.

Hij gaat af.

katrine *komt in de woonkamer* Is hij weg?

stockmann Ja, en in een hele kwaai bui.

katrine Maar, lieve Tomas, wat heb je nu weer gedaan?

stockmann Helemaal niets. Hij kan toch niet verlangen dat ik rekenschap aan hem afleg voor het zover is.

katrine Waar moet je hem rekenschap voor afleggen?

stockmann Hm, laat dat aan mij over, Katrine... Vreemd dat de postbode niet is gekomen.

Hovstad, Billing en Horster zijn van de eettafel opgestaan en komen de woonkamer in. Eilif en Morten komen even later.

billing *rekt zich uit* Sodeju, na zo'n maaltijd voel je je een nieuw mens.

hovstad Mijnheer de burgemeester was vanavond niet in zijn beste humeur.

stockmann Zijn maag, hij heeft een slechte spijsvertering.

hovstad Vooral ons van De volksbode kan hij niet verteren.

katrine Ik dacht dat u het redelijk met hem kon vinden.

hovstad Jawel, maar het is een soort wapenstilstand.

billing Dat is het! Dat beschrijft de situatie in een notendop.

stockmann We mogen niet vergeten dat Peter een eenzaam mens is, de stakker. Hij heeft geen gezin waar hij zich thuis kan voelen, alleen maar zaken, zaken. En dan die godvergeten dunne thee waarmee hij zich doorspoelt. Nou, jongens, zet de stoelen maar rond de tafel! Katrine, krijgen we dan nu de grog?

katrine *gaat naar de eetkamer* Ik kom er meteen mee.

stockmann En u, kapitein Horster, komt bij mij op de bank zitten. Een zelden geziene gast als u... Wees zo goed, vrienden, ga zitten.

De heren gaan rond de tafel zitten. Katrine brengt een dienblad met een theeketel, glazen, karaffen en overige toebehoren.

katrine Zo, dit is arak en dat hier is rum en hier staat de cognac.
Iedereen bedient zichzelf.

stockmann *pakt een glas* Dat doen we. *terwijl de grog wordt gemengd*
En nu de sigaren. Eilif, jij weet waar de kist staat. En jij, Morten, haalt mijn pijp.

De jongens gaan het vertrek rechts in.

Ik heb het vermoeden dat Eilif af en toe een sigaar bietst, maar ik doe alsof ik het niet merk. *roept* En mijn muts, Morten! Katrine, zeg hem waar ik hem heb neergelegd. O, hij heeft hem al.

De jongens brengen waarom gevraagd werd.

Wees zo vrij, vrienden. Ik hou het bij mijn pijp, die heeft daarboven in het noorden menige storm overleefd. *klinkt* Proost! Ah, maar het is toch beter hier lekker warm te zitten.

katrine *zit te breien* Vaart u gauw uit, kapitein Horster?

horster Volgende week ben ik zover, denk ik.

katrine En dan gaat u naar Amerika?

horster Dat is de bedoeling.

billing Dan kunt u niet aan de komende gemeenteraadsverkiezingen deelnemen.

horster Zijn er nieuwe verkiezingen?

billing Wist u dat niet?

horster Nee, ik meng me niet in die zaken.

billing Maar u bent wel geïnteresseerd in publieke aangelegenheden?

horster Nee, daar begrijp ik niets van.

billing Hoe dan ook, je moet stemmen.

horster Ook als je er niets van snapt?

billing Snappen? Hoe bedoelt u dat? De gemeenschap is als een schip, iedereen moet aan het stuurrad.

horster Dat geldt misschien aan land, aan boord werkt dat niet zo goed. hovstad Vreemd, dat de meeste zeelui geen interesse tonen voor wat er aan land gebeurt.

billing Heel merkwaardig.

stockmann Zeelui zijn als trekvogels, ze voelen zich zowel in het zuiden als in het noorden thuis. Daarom moeten wij anderen des te actiever zijn, meneer Hovstad. Komt er morgen iets van algemeen belang in De volksbode?

hovstad Niet iets wat de stad betreft. Maar overmorgen wou ik uw artikel...

stockmann Nondeju, het artikel! Nee, daar moet u mee wachten.

hovstad Zo? We hadden er net een goeie plek voor en het leek me ook het gunstigste tijdstip...

stockmann Ja, daar kunt u dan wel gelijk in hebben, desalniettemin moet u ermee wachten. Ik zal het u later uitleggen...

Petra, met hoed en mantel en een stel schriften onder haar arm, komt de woonkamer binnen.

petra Een goeieavond.

stockmann Goeieavond, Petra, kom erbij.

Wederzijdse begroetingen. Petra legt haar spullen en schriften op een stoel bij de deur.

petra Hier zit iedereen zichzelf te verwennen, terwijl ik daarbuiten zit te sloven.

stockmann Nou, verwen jezelf dan ook.

billing Zal ik een klein glas voor u maken?

petra *komt naar de tafel* Dank u, ik doe het liever zelf, u maakt het altijd veel te sterk. O ja, vader, ik heb een brief voor je. *gaat naar de stoel waar haar spullen liggen*

stockmann Een brief? Van wie?

petra *zoekt in de zak van haar mantel* Ik kreeg hem van de postbode, net toen ik wegging...

stockmann *staat op en gaat haar tegemoet* En die breng je mij pas nu!

petra Ik had echt geen tijd om weer naar boven te lopen. Alsjebieft, hier is-ie.

stockmann *grijpt de brief* Laat zien, laat zien, kind. *kijkt naar de afzender* Juist, ja.

katrine Is dat waar je op zat te wachten, Tomas?

stockmann Inderdaad. Ik moet meteen... Waar is een lamp, Katrine? Is er weer geen lamp in mijn werkkamer!

katrine Jawel, er brandt een lamp op je bureau.

stockmann Al goed, al goed. Excuseer mij een ogenblik...

Hij gaat rechts de kamer in.

petra Wat kan dat zijn, mama?

katrine Ik weet het niet, de laatste dagen heeft hij de hele tijd naar de postbode gevraagd.

billing Waarschijnlijk een patiënt van buiten de stad.

petra Arme vader, hij overwerkt zich nog eens. *maakt een grog voor zichzelf* Ah, dat zal smaken!

hovstad Heeft u vandaag ook avondschoon gehad?

petra *nipt van het glas* Twee uur.

billing En vanochtend vier uur op het lyceum...

petra *gaat aan tafel zitten* Vijf uur.

katrine En vanavond moet je corrigeren, zie ik.

petra Een hele stapel, ja.

horster Dan neemt u ook veel hooi op de vork, lijkt mij.

petra Ja, maar dat is goed. Daarna ben je zo zalig moe.

billing Vindt u dat prettig?

petra Ja, want dan slaap je zo goed.

morten Je moet dan wel zwaar gezondigd hebben, Petra.

petra Gezondigd?

morten Als je zoveel werkt. Meester Rørland zegt dat werken een straf voor onze zonden is.

eilif *fluit* Tjee, wat stom dat jij zoiets gelooft.

katrine Nou, nou, Eilif!

billing *lacht* Fantastisch.

hovstad Wil jij niet zo veel werken, Morten?

morten Nee.

hovstad Wat wil je dan worden?

morten Het liefst wil ik een Viking worden.

eilif Maar daarvoor moet je heiden zijn.

morten Nou, dan word ik maar heiden.

billing Dat ben ik met je eens, Morten! Zo denk ik er ook over.

katrine *gebaart naar hem* Dat meent u toch niet, meneer Billing.

billing Sodeju, ik ben een heiden en ik ben er trots op. Let op mijn woorden, gauw zijn we allemaal heidenen.

morten Kunnen we dan alles doen wat we willen?

billing Nou, kijk 'ns, Morten...

katrine Nu naar je kamer, jongens. Jullie hebben beslist nog huiswerk voor morgen.

eilif Ik kan best nog wel even blijven...

katrine Ook jij niet, naar je kamer, allebei.

De jongens zeggen welterusten en gaan naar de kamer links.

hovstad Meent u echt dat het de jongens schaadt als ze zoiets horen?

katrine Ik weet het niet, maar ik heb het niet graag.

petra Dat vind ik nou echt stom, mama.

katrine Dat kan wel zo zijn, maar ik heb het niet graag, niet hier in huis.

petra Er wordt zoveel onzin verkocht, zowel thuis als op school. Thuis moet je je mond houden en op school moet je de kinderen leugens verkopen.

horster Leugens verkopen?

petra U weet toch heus wel dat we ze van alles moeten onderwijzen waar we zelf niet in geloven!

billing Dat is maar al te waar.

petra Als ik de middelen had, zou ik zelf een school beginnen waar het er heel anders aan toe zou gaan.

billing Ach wat, middelen...

horster Als het daarom draait, juffrouw Stockmann, dan geef ik u met alle plezier bij mij een ruimte. Het grote oude huis van mijn overleden vader staat bijna leeg. Beneden is een enorme eetzaal...

petra *lacht* Ja, ja, hartelijk dank, maar ik ben bang dat daar niets van terecht komt.

hovstad Nee, ik denk dat juffrouw Petra eerder de journalistiek in gaat. Trouwens, heeft u tijd gehad om even naar dat Engelse verhaal te kijken dat u beloofd had voor ons te vertalen?

petra Nog niet, maar u zult het op tijd krijgen.

Tomas Stockmann komt vanuit zijn werkkamer met de open brief in zijn hand.

stockmann *zwaait met de brief* Nu krijgt de stad iets nieuws te horen, dat kunnen jullie van mij geloven!

billing Iets nieuws?

katrine Wat voor nieuws?

stockmann Een grote ontdekking, Katrine!

hovstad Echt?

katrine Die jij hebt gemaakt?

stockmann Jazeker, ik. *loopt heen en weer* Laat ze maar komen, zoals gewoonlijk, en zeggen dat het hersenspinsels zijn, ideeën van een gek. Maar nu moeten ze op hun hoede zijn! Ha, ha, op hun hoede, zeg ik je! petra Maar, papa, zeg dan wat het is.

stockmann Ja, ja, geef me de tijd, jullie zullen het allemaal te horen krijgen. Was Peter nu maar hier! Nu zie je hoe wij ons als een stel blinde mollen een oordeel vormen...

hovstad Wat bedoelt u daarmee, meneer Stockmann?

stockmann *blijft bij de tafel staan* Is het niet de heersende mening dat onze stad een gezond oord is?

hovstad Ja, vanzelfsprekend.

stockmann Een buitengewoon gezond oord bovendien – een plek die de hoogste aanbeveling verdient zowel voor zieken als gezonde mensen...

katrine Lieve Tomas...

stockmann En wij hebben hem ook aanbevolen en geprezen. Ik heb geschreven en geschreven in De volksbode, in brochures...

hovstad Ja, en?

stockmann Dit kuuroord, dat de slagader van de stad wordt genoemd, het zenuwstelsel van de stad en... en god weet hoe het nog allemaal wordt...

billing 'Het kloppend hart van de stad' heb ik bij een feestelijke aangelegenheid mij veroorloofd te...

stockmann Ja, zo ook. Maar weet u wat dat grote, prachtige hooggeprezen kuuroord, dat zoveel geld heeft gekost, in werkelijkheid is?

hovstad Nee, wat dan?

katrine Ja, wat is het dan?

stockmann Een etterende zweer.

petra Het kuuroord, papa!

katrine *tegelijkertijd* Ons kuuroord!

hovstad *net zo* Maar, dokter Stockmann...

billing Ongelooflijk!

stockmann Het hele kuuroord is een witgekalkte vergiftigde grafkuil, zeg ik, een gevaar voor de gezondheid in allerhoogste mate! Al die weerzinwekkende drek daarboven in het Mølledal, de stinkende lucht, dit allemaal heeft het water in de pijpleidingen naar het spaarbekken

geïnfecteerd. En diezelfde vervloekte giftige troep sijpelt ook omlaag naar het strand...

horster Naar de badplaats?

stockmann Precies, daarheen.

hovstad Hoe weet u dat allemaal zo zeker, dokter Stockmann?

stockmann Ik heb de situatie zo gewetensvol als je maar denken kunt onderzocht. Ik heb wat dat betreft er allang argwaan over gekoesterd. Vorig jaar zijn er onder de badgasten al een aantal opmerkelijke ziektes geconstateerd, gevallen van tyfus en maagaandoeningen...

katrine Ja, dat klopt.

stockmann Toen dachten we dat de gasten zelf de besmetting hadden meegebracht, maar sindsdien, afgelopen winter, kwam ik op andere gedachten en begon ik zo goed en kwaad als het ging het water te onderzoeken.

katrine Dus daar was je zo mee bezig!

stockmann Dat kun je wel stellen, Katrine. Maar het ontbrak mij hier aan de benodigde wetenschappelijke apparatuur en ik stuurde monsters van het drinkwater en het zeewater naar de universiteit om een exacte analyse te krijgen.

hovstad En die heeft u nu?

stockmann *toont de brief* Hier is-ie! In het water is de aanwezigheid van verontreinigde organische stoffen geconstateerd – het wemelt van de afgietseldiertjes. Absoluut schadelijk voor de gezondheid, zowel inwendig als uitwendig.

katrine Godzijdank dat je daar op tijd achter bent gekomen.

stockmann Dat kun je wel zeggen.

hovstad En wat bent u nu van plan te doen?

stockmann De zaak rechtzetten, natuurlijk.

hovstad Is dat te doen?

stockmann Het moet gedaan worden. Anders is het hele kuuroord verloren – geruïneerd. Maar geen nood. Ik weet precies wat er gedaan moet worden.

katrine Maar waarom heb je dit allemaal zo geheim gehouden, mijn lieve?

stockmann Had ik soms in de stad rond moeten rennen en het rondbazuinen voordat ik absoluut zeker was? Nee, dank je, zo stom ben ik niet.

petra Maar met ons had je toch...

stockmann Geen levende ziel. Maar morgen kun je ermee naar onze ouwe das gaan...

katrine Tomas...!

stockmann Al goed, grootvader dan. Die zal staan te kijken, de ouwe, hij denkt dat ik niet goed wijs ben. O, er zijn er genoeg die net zo denken, heb ik gemerkt. Maar nu zal Jan en alleman eens zien... nu zullen ze eens zien...! *loopt handenwrijvend heen en weer* Er zal heibel in de stad van komen, Katrine! Daar kun je je geen voorstelling van maken. De hele waterleiding moet omgelegd worden.

hovstad *komt overeind* De hele waterleiding...?

stockmann Natuurlijk. De toevoer ligt te laag, die moet naar een hogere plek worden verplaatst...

petra Dan heb je dus toch gelijk gehad.

stockmann Ja, weet je nog, Petra? Ik heb ertegen geprotesteerd toen hij aangelegd zou worden. Maar toen wou niemand naar mij luisteren. Maar nu krijgen ze de rekening gepresenteerd. Natuurlijk heb ik voor de raad van bestuur een verslag opgesteld, dat ligt al een hele week klaar, ik heb alleen maar op dit hier gewacht. *laat de brief zien* Maar dit gaat nu meteen de deur uit. *gaat naar zijn werkkamer en komt terug met een pak papier* Alsjeblieft! Vier dichtbeschreven pagina's! Met een bijbehorende brief. Een krant, Katrine! Iets om het in te verpakken. Goed, zo, geef dat aan... aan... *stampvoet* Verdomme, hoe heet ze ook alweer? Geef het aan de meid, en zeg, dat ze het meteen naar de burgemeester moet brengen.

Katrine gaat met het pak papier af naar de eetkamer.

petra Wat denk je dat oom Peter hierop zal zeggen, papa?

stockmann Wat moet hij dan wel zeggen? Hij mag toch zeker blij zijn dat zoiets belangrijks aan het licht is gekomen.

hovstad Staat u mij toe een klein verslag over uw ontdekking in De volksbode te plaatsen?

stockmann Daar zou ik u zeer erkentelijk voor zijn.

hovstad Het is toch wenselijk de publieke opinie zo vroeg mogelijk te informeren.

stockmann Jazeker.

katrine *komt terug* Ze is ermee onderweg.

billing Sodeju, u wordt nog de prominentste man van de stad, dokter Stockmann.

stockmann *loopt geamuseerd heen en weer* Ach wat, in wezen heb ik toch niets anders dan mijn plicht gedaan. Ik heb een gelukkige vondst gedaan, dat is alles, desondanks...

billing Hovstad, vindt u niet dat de stad dokter Stockmann een of ander huldeblijk moet brengen?

hovstad Daar zal ik me hoe dan ook sterk voor maken.

billing En ik zal het er met Aslaksen over hebben.

stockmann Nee, beste vrienden, laat dat gedoe, ik moet niets hebben van zulk soort toestanden. En als de raad van bestuur op het idee zou komen mij een salarisverhoging te geven, dan zal ik die weigeren.

Katrine, let op mijn woorden – ik zal het weigeren.

katrine Je hebt gelijk, Tomas.

petra *heft haar glas* Proost, papa!

hovstad en billing Proost, dokter Stockmann.

horster *klinkt met dokter Stockmann* Dat u dit geluk moge brengen.

stockmann Dank, dank, beste vrienden! Ik ben ontzettend blij. Ach, het is een heerlijk gevoel te weten dat je je voor je stad en zijn burgers verdienstelijk maakt. Hoera, Katrine!

Hij omarmt haar met beide armen en draait haar in de rondte. Katrine Stockmann roept het uit en protesteert. Gelach, geklap en hoerageroep voor dokter Stockmann. De jongens steken hun hoofd om de deur.

tweede bedrijf

De woonkamer van dokter Stockmann. De deur naar de eetkamer is dicht. Ochtend.

katrine *komt met een verzegelde brief in haar hand uit de eetkamer, gaat naar de deur op het voortoneel rechts en kijkt naar binnen* Ben je er, Tomas?

stockmann *van binnen* Ja, ik ben er net. *komt naar binnen* Is er iets?

katrine Een brief van je broer. *reikt hem de brief aan*

stockmann Aha, laten we eens kijken. *maakt de omslag open en leest 'Bij dezen het door jou toegestuurde manuscript retour...' leest mompelend verder* Hm...

katrine Wat schrijft hij dan?

stockmann *steekt de papieren in zijn zak* Alleen dat hij vanmiddag hierheen komt.

katrine Wees dan thuis en probeer het eens 'n keer niet te vergeten.

stockmann Het komt goed uit, ik ben klaar met mijn ochtendvisites.

katrine Ik ben ontzettend benieuwd hoe hij het opneemt.

stockmann Je zult zien dat hij het niet leuk vindt dat ik de ontdekking heb gedaan en niet hij.

katrine Ben je daar ook niet een beetje bang voor?

stockmann In principe zal hij natuurlijk blij zijn. Desalniettemin – Peters grootste angst is dat er ook anderen zijn behalve hij die iets doen voor het welzijn van de stad.

katrine Weet je wat, Tomas, wees eens verstandig en deel de eer met hem. Kun je niet zeggen dat hij het was die jou op het spoor heeft gebracht...?

stockmann Wat mij betreft, met alle plezier. Als ik de zaak maar recht kan zetten.

morten kiil *steekt zijn hoofd om de deur naar de hal, kijkt onderzoekend rond, lacht in zichzelf en vraagt schalks* Is het... is 't waar?

katrine *gaat hem tegemoet* Vader – ben jij het?

stockmann Kijk 'ns aan, schoonvader, een goeiemorgen, goeiemorgen.

katrine Kom toch binnen.

morten kiil Alleen als het waar is, anders ga ik weer.

stockmann Wat zou er waar zijn?

morten kiil Die waanzin met de waterwerken. Is het waar?

stockmann Natuurlijk is het waar. Maar hoe weet u dat?

morten kiil *komt binnen* Petra wipte bij me langs toen ze naar school ging...

stockmann Is dat zo?

morten kiil Jazeker, en ze vertelde – Eerst dacht ik dat ze mij in de maling nam, maar zo is Petra niet.

stockmann Natuurlijk niet, hoe komt u daarbij!

morten kiil Ach, je moet niemand vertrouwen, voor je het weet sta je voor gek. Het is dus waar?

stockmann Ja, absoluut. Maar ga toch zitten, schoonvader. *nodigt hem uit op een stoel* Is het geen ware zegen voor de stad?

morten kiil *heeft moeite om niet te lachen* Een zegen?

stockmann Ja, dat ik tijdig die ontdekking heb gemaakt...

morten kiil *als zonet* Jawel, jawel! Maar ik had nooit gedacht dat jij je bloedeigen broer zo'n hak zou zetten.

stockmann Een hak zetten?

katrine Maar, beste vader...

morten kiil *rust met zijn handen en kin op de knop van zijn stok en knipoogt naar de dokter* Hoe zat 't ook alweer? Beestjes die in de waterleiding zijn gekomen?

stockmann Ja, afgietseldiertjes.

morten kiil Ontzettend veel van die beestjes zouden erin zijn gekomen, zei Petra. Een ongelooflijke hoop beestjes.

stockmann Dat klopt, het kan in de honderdduizenden lopen.

morten kiil Maar je kunt ze niet zien... nietwaar?

stockmann Nee, zien kun je ze niet.

morten kiil *met een zacht gegniffel* De duivel mag me halen, dit is het beste wat ik ooit van jou gehoord heb.

stockmann Hoe bedoelt u?

morten kiil Dat kun je de burgemeester van z'n leven niet wijsmaken.

stockmann Dat zullen we wel zien.

morten kiil Denk je dat hij zo maf is?

stockmann Ik hoop dat de hele stad zo maf is.

morten kiil De hele stad! Misschien wel. Net goed voor de stad, dat zal ze een lesje leren. Ze denken altijd zoveel slimmer te zijn dan wij van de oude garde. Als een hond hebben ze me uit de gemeenteraad gestemd. Jawel, als een hond. Maar nu krijgen ze hun vet. Zet ze maar een hak, Tomas Stockmann.

stockmann Maar, schoonvader...

morten kiil Zet ze maar een hak, zeg ik je. *komt overeind* En als je het voor elkaar krijgt om de burgemeester en zijn vrienden een bloedneus te geven, schenk ik ter plekke honderd kronen aan de armen.

stockmann Dat is heel aardig van u.

morten kiil Je weet dat ik niet veel te makken heb, maar als jij dit voor elkaar krijgt dan bedeel ik de armen met Kerstmis met vijftig kronen.

Redacteur Hovstad komt vanuit de hal.

hovstad Een goeiemorgen! *blijft staan* O, neem me niet kwalijk...

stockmann Nee, kom binnen, kom binnen.

morten kiil *gniffelt weer* Hij! Zit hij er ook in?

hovstad Wat bedoelt u?

stockmann Ja, natuurlijk zit hij er in.

morten kiil Dat had ik kunnen denken. Dat moet in de krant. Ja, je hebt volkomen gelijk, Tomas. Nou, steek de koppen maar bij elkaar, ik ga.

stockmann Ach, blijf nog even, schoonvader.

morten kiil Nee, ik ga ervandoor. Zet ze maar een flinke hak, je zult er geen spijt van krijgen.

Hij gaat, Katrine Stockmann gaat met hem mee.

stockmann *lacht* Stel je voor, Hovstad, de ouwe gelooft geen woord van dat met de waterwerken.

hovstad O, ging het daarover?

stockmann Ja, daar hadden we het over. U komt waarschijnlijk daar ook voor?

hovstad Ja, dat is het. Heeft u even, dokter Stockmann?

stockmann Zo lang als u wilt, m'n beste.

hovstad Heeft u al wat gehoord van de burgemeester?

stockmann Nog niet. Hij komt later hier.

hovstad Ik heb sinds gisteravond nog eens over de zaak nagedacht.

stockmann En?

hovstad Voor u als arts en wetenschapsman zijn de waterwerken een geval op zich. Ik bedoel, u realiseert zich niet dat het een hele hoop andere dingen met zich meebrengt.

stockmann Hoezo...? Laten we gaan zitten, m'n beste... Nee, daar op de bank.

Hovstad gaat op de bank zitten, de dokter in een leunstoel aan de andere kant van de tafel.

Nou? U bedoelt dat...?

hovstad U zei gisteren dat het verontreinigde water het gevolg is van vuiligheid in de grond.

stockmann Ja, het komt onmiskenbaar van die vergiftigde zomp daarboven in het Mølledal.

hovstad Neem me niet kwalijk, dokter, maar ik geloof dat het van een heel andere zomp komt.

stockmann Wat voor zomp zou dat dan moeten zijn?

hovstad De zomp waar het hele leven van onze stad op is gebouwd en in wegrot.

stockmann Verdomme, Hovstad, wat is dat voor larie?

hovstad Alle gemeentelijke aangelegenheden zijn beetje bij beetje in handen gekomen van een kliek ambtenaren...

stockmann Het zijn niet allemaal ambtenaren.

hovstad Nee, wie geen ambtenaar is, hoort hoe dan ook tot de vrienden en meelopers van die ambtenaren, allemaal rijkelui, allemaal uit de gevestigde families van de stad die ons wel en wee in handen hebben.

stockmann Maar ze zijn ook heel capabel en hebben verstand van zaken.

hovstad Waar was hun verstand van zaken toen ze de waterleidingen legden waar ze nu liggen?

stockmann Dat was natuurlijk een grote stommiteit. Maar dat wordt nu rechtgezet.

hovstad En u gelooft dat dat van een leien dakje gaat?

stockmann Van een leien dakje of niet, het gebeurt, hoe dan ook.

hovstad Ja, als de pers er zich mee gaat bemoeien.

stockmann Dat is helemaal niet nodig, m'n beste. Ik weet zeker dat mijn broer...

hovstad Neem me niet kwalijk, dokter Stockmann, maar ik moet u vertellen dat ik van plan ben me met de zaak bezig te houden.

stockmann In de krant?

hovstad Ja. Toen ik De volksbode overnam, was het mijn doel die club van oude, starre zuurpruimen, die alle macht in handen hebben, op te blazen.

stockmann U heeft mij zelf verteld hoe dat is afgelopen. U heeft de krant er bijna mee geruïneerd.

hovstad Toen moesten we ons gewonnen geven, dat is waar. Want het gevaar bestond dat het project van het kuuroord op niets zou uitlopen als die lui ten val zouden komen. Maar het kuuroord staat er en nu kunnen we het zonder de hoge heren stellen.

stockmann Zonder hen, ja, maar we zijn hen onze grootste dank verschuldigd.

hovstad Die erkenning gun ik ze ook, met alle lof. Maar een journalist met een volkse inslag kan een kans als deze natuurlijk niet laten liggen. Het fabeltje van de onfeilbare regenten moet eens uitgeroeid worden. Uitgeroeid, net zoals elk ander bijgeloof.

stockmann Dat ben ik van ganser harte met u eens, meneer Hovstad. Is het een bijgeloof, dan weg ermee!

hovstad De burgemeester wil ik daar zondig van verschonen, omdat het uw broer is. Maar u bent toch zeker met mij eens dat boven alles de waarheid moet prevaleren.

stockmann Dat spreekt vanzelf. *opgewonden* Ja, maar...! Maar...!

hovstad U moet niet slecht over mij denken, ik ben niet egoïstischer of ambitieuzer dan de meeste andere mensen.

stockmann Maar wie beweert dat dan, m'n beste?

hovstad Ik ben van eenvoudige komaf, zoals u weet. En dat gaf mij de gelegenheid te weten wat de onderste laag van de samenleving het meest nodig heeft. Inspraak in openbare aangelegenheden, dokter Stockmann. Dat stimuleert talent, kennis en zelfbewustzijn.

stockmann Dat besef ik maar al te goed...

hovstad En naar mijn mening draagt een journalist een zware verantwoordelijkheid als hij zo'n goede kans om de massa, het gewone volk, de onderdrukten te emanciperen, voorbij laat gaan. Ik weet heus

wel dat ze dat in het oude kamp demagogie en wat dies meer zij noemen. Voor mijn part, zolang mijn geweten rein is, dan... stockmann U heeft gelijk, volkomen gelijk, mijn beste Hovstad. Desalniettemin... verdomd nog aan toe...!

Er wordt geklopt.

Binnen!

Boekdrukker Aslaksen verschijnt in de deuropening naar de hal. Hij is sober, maar netjes gekleed, in het zwart, met een witte, enigszins verkreukelde halsdoek, en hij heeft zijn handschoenen en hoge hoed in de hand.

aslaksen *buigt* Neem me niet kwalijk, mijnheer de dokter, dat ik zo vrij ben...

stockmann *komt overeind* Kijk eens aan... daar hebben we boekdrukker Aslaksen!

aslaksen Jazeker, mijnheer de dokter.

hovstad *staat op* Komt u voor mij, Aslaksen?

aslaksen Nee, niet bepaald, ik wist niet dat ik u hier aan zou treffen. Ik wou eigenlijk de dokter persoonlijk...

stockmann Wel, wat kan ik voor u doen?

aslaksen Is het waar wat ik van mijnheer Billing heb gehoord, dat mijnheer de dokter ons betere waterwerken wil bezorgen?

stockmann Voor het kuuroord, ja.

aslaksen Aha, ik snap het. Nou, dan ben ik hier om te zeggen dat ik naar alle kunnen die zaak wil steunen.

hovstad *tegen dokter Stockmann* Ziet u!

stockmann Mijn hartelijke dank, maar...

aslaksen Want het is misschien nodig dat u ons, de middenstand, achter u heeft staan. Wij vertegenwoordigen hier in de stad zoiets als een robuuste meerderheid – als wij dat willen. En het is altijd goed de meerderheid aan uw kant te hebben, dokter Stockmann.

stockmann Dat is ongetwijfeld waar, maar het gaat er bij mij gewoon niet in dat ongebruikelijke voorzorgsmaatregelen nodig zijn. Het lijkt mij een uitgemaakte zaak...

aslaksen Desondanks kan het niet schaden. Ik ken de plaatselijke autoriteiten maar al te goed. Inmenging van anderen zien de

gezagsdragers niet graag. Daarom ben ik van mening dat het geen slecht idee zou zijn als wij een beetje demonstreren.

hovstad Heel juist.

stockmann Demonstreren? Waarvoor zou u dan wel willen demonstreren?

aslaksen Natuurlijk met grote terughoudendheid, dokter Stockmann, ik propageer in alles matiging. Want matiging is de grootste deugd van iedere burger... dat is mijn mening.

stockmann Daar staat u om bekend, meneer Aslaksen.

aslaksen Ik geloof dat ik dat gerust mag zeggen. En die zaak met de waterwerken is voor ons, de middenstand, van het grootste belang. Het kuuroord belooft een goudmijntje voor de stad te worden. Het kuuroord zal ons allen in het levensonderhoud voorzien, ons huiseigenaren in het bijzonder. Daarom willen wij met alles wat in onze macht ligt het project steunen. En als voorzitter van het genootschap van huiseigenaren...

stockmann Ja...?

aslaksen ... en bovendien als zaakwaarnemer van de bond voor matigheid – u weet toch dat ik werk voor de matigheidszaak?

stockmann Natuurlijk.

aslaksen Dus het ligt voor de hand dat ik met heel veel mensen in contact sta. En daar ik bekend sta als een bezonnen en gezagsgetrouw burger, mijnheer de dokter zegt het net zelf, heb ik in de stad een zekere invloed, een kleine machtspositie, als ik het zelf mag zeggen.

stockmann Dat weet ik maar al te goed, meneer Aslaksen.

aslaksen Ziet u... daarom is het voor mij een kleinigheid om een petitie op te stellen als het erom gaat spannen.

stockmann Een petitie?

aslaksen Ja, een soort dankbetuiging van de burgers omdat u zo'n belangrijke zaak voor de gemeenschap aan de orde heeft gebracht. Het spreekt vanzelf dat deze met gepaste matigheid dient te worden geformuleerd, zodat ze de autoriteiten, degenen die de macht uitoefenen, niet voor het hoofd zal stoten. Als we daar goed op letten, kan niemand dat ons kwalijk nemen, nietwaar?

hovstad Zelfs als het niet naar hun zin is, dan...

aslaksen Nee, nee, nee, geen ondiplomatieke uitlatingen naar de overheid, mijnheer Hovstad. Geen oppositie tegen degenen waar ons

levensonderhoud zo van afhangt. Dat heb ik vaak genoeg gedaan en daar komt nooit iets goeds van. Maar de bezonnen en vrijmoedig geuite mening van de burger kan niemand beletten.

stockmann *schudt hem de hand* Ik kan u niet zeggen hoe oprecht blij ik ben met de steunbetuiging van mijn medeburgers, mijn beste Aslaksen. Ik ben zo blij – zo blij! Wat vindt u van een klein glas sherry? Nou? aslaksen Nee, dank u, zulk soort spirituozen nuttig ik nooit.

stockmann Een glas bier dan, wat zegt u daarvan?

aslaksen Dank, ook dat niet, dokter Stockmann, zo vroeg op de dag nuttig ik nooit iets. Nu wil ik naar de stad met een aantal huiseigenaren praten en de stemming opmaken.

stockmann Dat is buitengewoon vriendelijk van u, meneer Aslaksen, maar het gaat er bij mij onmogelijk in dat al die toestanden nodig zijn. Het lijkt mij dat de zaak zichzelf moet regelen.

aslaksen De autoriteiten werken nogal traag, dokter Stockmann. God beware me, ik zeg dit niet om ze in diskrediet te brengen...

hovstad Morgen zullen we ze in de krant achter de vodden zitten, Aslaksen.

aslaksen Maar niet te heftig, mijnheer Hovstad. Doe het met mate, anders bereikt u geen sikkepit. Vertrouw op mijn raad, want ik heb ervaring opgedaan in de school van het leven. Nu moet ik afscheid nemen, dokter Stockmann. U weet nu dat de burgerij hoe dan ook als een muur achter u staat. U heeft de robuuste meerderheid aan uw kant, dokter Stockmann.

stockmann Mijn dank daarvoor, m'n beste Aslaksen. *reikt hem de hand* Tot ziens, tot ziens!

aslaksen Gaat u mee naar de drukkerij, mijnheer Hovstad?

hovstad Ik kom straks, ik heb nog iets te regelen.

aslaksen Al goed, al goed.

Hij groet en gaat weg; dokter Stockmann begeleidt hem naar de hal.

hovstad *als de dokter terugkomt* Nou, wat zegt u daarop, dokter Stockmann? Vindt u niet dat het tijd wordt dat hier een andere wind waait en dat al dat slappe, halfhartige, laffe gedoe eens opgeschud wordt?

stockmann Bedoelt u boekdrukker Aslaksen?

hovstad Ja, hem bedoel ik. Hij is een van degenen die in de zomp vastzit – ook al is hij verder een fatsoenlijk mens. Zo zijn de meesten hier: ze zwaaien en draaien alle kanten op en louter uit behoedzaamheid en angst durven ze nooit de beslissende stap te zetten.

stockmann Maar Aslaksen is ons oprecht welgezind, lijkt mij.

hovstad Wat ik veel belangrijker vind is dat iemand van zichzelf overtuigd, zelfverzekerd is.

stockmann Daar geef ik u helemaal gelijk in.

hovstad Daarom wil ik de gelegenheid aangrijpen en proberen de welwillenden ervan te overtuigen eens moed te tonen. De autoriteitscult hier in de stad moet uitgeroeid worden. Die onvergeeflijke blunder met de waterwerken moet alle stemgerechtigde burgers aan het verstand worden gebracht.

stockmann Goed, als u meent dat het 't algemeen belang het beste dient, ga uw gang. Maar niet voordat ik met mijn broer heb gesproken.

hovstad Ik schrijf intussen in ieder geval een hoofdartikel. En als de burgermeester de zaak niet aan de orde wil brengen...

stockmann Hoe kunt u zoiets denken?

hovstad Het is denkbaar. En in dat geval...?

stockmann Dan beloof ik u... hoor eens... dan kunt u mijn verslag drukken. Van de eerste letter tot de laatste punt.

hovstad Ik heb uw woord?

stockmann *reikt hem het manuscript aan* Hier heeft u het, neem het mee, het kan geen kwaad dat u het nog eens leest. U geeft het later maar terug.

hovstad Goed, goed, dat doe ik. En nu tot ziens, dokter Stockmann.

stockmann Tot ziens. U zult zien dat het van een leien dakje gaat, meneer Hovstad – van een leien dakje!

hovstad Hm... we zullen zien.

Hij groet en gaat door de deur naar de hal af.

stockmann *gaat naar de eetkamer en kijkt naar binnen* Katrine...! O, ben je al thuis, Petra?

petra *komt binnen* Ja, ik kom net van school.

katrine *komt binnen* Hij is er nog steeds niet?

stockmann Peter? Nee. Maar ik heb lang met Hovstad gepraat. Hij is ontzettend enthousiast over de ontdekking die ik heb gemaakt. Die heeft een veel grotere reikwijdte dan ik in eerste instantie dacht. En hij heeft zijn krant tot beschikking gesteld, mocht dat nodig zijn.

katrine Denk je dat het nodig is?

stockmann Absoluut niet. Maar het is hoe dan ook een trots gevoel de vrije, onafhankelijke pers aan je kant te hebben. En stel je voor – de voorzitter van het genootschap van huiseigenaren kwam ook op bezoek.

katrine O? Wat wou hij?

stockmann Mij ook steunen. Iedereen wil mij steunen als het erom gaat spannen. Katrine – weet je wat ik achter me heb staan?

katrine Nee, wat dan?

stockmann De robuuste meerderheid.

katrine O, en is dat een goed iets, Tomas?

stockmann Nou en of, of dat goed is! *loopt handenwrijvend op en neer* Mijn god, prachtig, zo'n broederlijke band met je medeburgers!

petra En zoveel goeds en nuttigs te kunnen doen, papa!

stockmann En nog wel voor je eigen stad!

katrine Er wordt gebeld.

stockmann Dat is hem zeker.

Er wordt geklopt.

Ja, binnen!

burgemeester stockmann *komt vanuit de hal binnen* Goedemorgen.

stockmann Welkom, Peter!

katrine Goeiemorgen, zwager! Hoe gaat het met je?

burgemeester Dank je, zo, zo. *tegen dokter Stockmann* Ik heb gisteravond na kantoortijd een verslag van je gekregen in verband met de watervoorziening van het kuuroord.

stockmann Je hebt het gelezen?

burgemeester Ja.

stockmann En wat vind je ervan?

burgemeester *met een zijdelinkse blik* Hm...

katrine Kom, Petra.

Petra en Katrine gaan naar de kamer links.

burgemeester *na een pauze* Was het echt nodig je met al dat onderzoek achter mijn rug bezig te houden?

stockmann Zolang ik geen absolute zekerheid had, ja...

burgemeester En je denkt dat je het nu hebt?

stockmann Ja, daar ben je zelf hopelijk ook van overtuigd.

burgemeester Is het jouw bedoeling deze stukken als een soort officieel document aan het bestuur van het kuuroord voor te leggen?

stockmann Jazeker. Er moet toch iets gebeuren, en wel meteen.

burgemeester Je maakt, zoals gewoonlijk, in je verslag gebruik van krachtige taal. Je zegt onder andere dat wat wij onze badgasten aanbieden een permanente vergiftiging is.

stockmann Hoe moet je het anders noemen, Peter? Denk eens na: vergiftigd water, zowel inwendig als uitwendig! Voor arme, zieke mensen die goedgegelovig bij ons komen en zich laten afzetten om weer gezond te worden!

burgemeester En dan kom je in je rapport tot de conclusie dat we vanwege de vermeende troep van het Mølledal een riolering moeten aanleggen en de waterleiding omleggen.

stockmann Weet jij een andere oplossing? Ik niet.

burgemeester Ik ging vanochtend onder een voorwendsel langs bij de stadsingenieur. En half voor de grap bracht ik die maatregelen ter sprake die in de toekomst wellicht de revue zouden moeten passeren.

stockmann In de toekomst!

burgemeester Hij moest glimlachen om wat hij als een buitensporige verkwisting zag, natuurlijk. Heb je de moeite genomen te overwegen hoeveel die veranderingen moeten kosten? Volgens mijn informatie zullen de uitgaven waarschijnlijk in de honderdduizenden kronen lopen.

stockmann Zo veel?

burgemeester Ja, en dat is niet het ergste. Het werk zal minstens twee jaar in beslag nemen.

stockmann Twee jaar? Twee hele jaren?

burgemeester Op z'n minst. En wat gebeurt er ondertussen met het kuuroord? Moeten we het sluiten? Want dat zal nodig zijn. Of denk jij dat iemand hier komt zodra het gerucht de ronde doet dat het water een gevaar voor de volksgezondheid is?

stockmann Maar dat is het toch, Peter.

burgemeester En dat alles nu, net nu het kuuroord in opkomst is.

Naburige steden hebben ook de kwalificaties om zich als kuuroord te

promoten. Denk je niet dat ze meteen het initiatief nemen en de stroom bezoekers naar zich toe zullen trekken? Geen twijfel mogelijk. En daar staan we dan, het dure kuuroord moeten we waarschijnlijk afbreken en jij hebt dan de stad waar je geboren bent geruïneerd.

stockmann Ik... geruïneerd...!

burgemeester Enkel en alleen het kuuroord garandeert de stad een zekere toekomst. Dat weet jij net zo goed als ik.

stockmann Maar wat moet er dan gedaan worden?

burgemeester Jouw verslag heeft mij niet kunnen overtuigen dat de staat van het water van het kuuroord zo bedenkelijk is als jij het voorstelt.

stockmann Het is nog veel erger! Of dat wordt het tenminste in de zomer als het warmer wordt.

burgemeester Zoals ik zei, ik geloof dat je behoorlijk overdrijft. Een bekwame arts treft voorzorgsmaatregelen – hij moet in staat zijn schadelijke invloeden te voorkomen en te verhelpen voor het geval dat ze werkelijk zullen optreden.

stockmann En dan...? Wat nog meer...?

burgemeester De huidige watervoorziening voor het kuuroord is nu eenmaal een feit en moet vanzelfsprekend als zodanig behandeld worden. De directie zal te zijner tijd natuurlijk bereid zijn te overwegen of het met haalbare financiële offers mogelijk is bepaalde verbeteringen voor te schrijven.

stockmann Denk je nou echt dat ik aan zo'n beduvelarij meewerk?

burgemeester Beduvelarij?

stockmann Ja, beduvelarij – een valse voorstelling van zaken, leugens, zonder meer een misdrijf tegenover het algemeen belang, tegenover de hele gemeenschap!

burgemeester Ik heb, zoals gezegd, mezelf er niet van kunnen overtuigen dat er eigenlijk een acuut gevaar bestaat.

stockmann Dat heb je wel! Iets anders is onmogelijk. Mijn rapport is afdoend en correct! En dat beseft jij maar al te goed, Peter, je wilt het alleen niet toegeven. Jij was degene die het erdoor drukte dat de gebouwen van het kuuroord en de waterwerken werden aangelegd op de plek waar ze nu liggen. Dat is het – dat is de verdomde blunder die jij niet wilt erkennen. Jezus, geloof je nou echt dat ik jou niet doorheb?

burgemeester En zelfs als dat zo was? Als ik wellicht bang voor mijn reputatie zou zijn, dan is het louter voor de bestwil van de stad. Zonder morele autoriteit kan ik de zaken niet zo sturen als ik het voor het welzijn van iedereen het nuttigst acht. Daarom – en om diverse andere redenen – is mij er veel aan gelegen dat jouw rapport niet aan de directie van het kuuroord wordt voorgelegd. In het belang van het algemeen moet het niet worden vrijgegeven. Ik zal later de zaak ter discussie stellen en we zullen in alle stilte ons best doen. Maar niets van deze betreurenswaardige aangelegenheid – geen enkel woord – mag aan de openbaarheid worden gebracht.

stockmann Dat valt niet te verhinderen, mijn beste Peter.

burgemeester Het moet en zal verhinderd worden.

stockmann Dat gaat niet, zeg ik je. Veel te veel mensen hebben er al weet van.

burgemeester Weet van?! Wie? Toch niet die lui van De volksbode...?

stockmann Jawel, die ook. De vrije, onafhankelijke pers zal ervoor zorgen dat jullie je plicht doen.

burgemeester *na een korte pauze* Je bent een ongelooflijk roekeloos figuur, Tomas. Besef je dan niet wat voor gevolgen dat voor jou zelf kan hebben?

stockmann Gevolgen? Voor mij?

burgemeester Voor jou en de jouwen, ja.

stockmann Wat heeft dat te betekenen, verdomme?

burgemeester Volgens mij ben ik jou als broer altijd behulpzaam en bereidwillig geweest.

stockmann Dat klopt en daar ben ik je ook dankbaar voor.

burgemeester Dat is niet nodig. Ik was daar deels ook toe gedwongen – uit eigenbelang. Ik heb altijd gehoopt jou door een verbetering van je financiële positie enigszins in toom te kunnen houden.

stockmann Wat? Het was dus gewoon uit eigenbelang...!

burgemeester Ten dele, zoals ik zei. Het is pijnlijk voor een beambte als zijn naaste familie zich keer op keer compromitteert.

stockmann En jij vindt dat ik dat doe?

burgemeester Jammer genoeg doe je dat zonder het zelf te weten. Jij bent rusteloos, vechtlustig en rebels van aard. Daarbij je ongelukzalige neiging om allerlei mogelijke en onmogelijke zaken publiek te maken.

Als jij een idee in je hoofd hebt, moet je er meteen een krantenartikel of een heel pamflet over schrijven.

stockmann Is het niet de plicht van elke burger om een nieuw idee in de openbaarheid te brengen?

burgemeester Het grote publiek heeft geen behoefte aan nieuwe ideeën. Het grote publiek is het beste gediend met goede, oude, gevestigde ideeën.

stockmann En dat zeg jij ronduit!

burgemeester Eens moet ik toch ronduit met je praten. Tot nu toe heb ik het vermeden, omdat ik weet hoe lichtgeraakt jij bent, maar nu zeg ik je de waarheid, Tomas. Je hebt geen idee hoeveel schade jij jezelf met je onbeheerste uitlatingen toebrengt. Je beklaagt je over de autoriteiten, zelfs over de regering, je breekt ze af, beweert dat je wordt genegeerd en dat er jacht op je wordt gemaakt. Maar wat kan je anders verwachten – van zo'n lastpak als jij bent.

stockmann Ik, een lastpak?

burgemeester Ja, je bent vreselijk lastig om mee samen te werken. Dat heb ik aan den lijve ondervonden. Je houdt nergens rekening mee. Je lijkt helemaal te vergeten dat jij je baan als arts van het kuuroord aan mij hebt te danken...

stockmann Ik was een voor de hand liggende keuze. Ik en niemand anders! Ik was de eerste die zag dat de stad een bloeiend kuuroord kon worden. Ik was toen de enige die dat inzag. Ik stond alleen, jarenlang heb ik voor dat idee gevochten, ik schreef en schreef...

burgemeester Dat valt niet te ontkennen. Maar toen was de tijd er niet rijp voor, vanaf die uithoek in het noorden kon jij dat niet beoordelen. Maar toen het juiste moment daar was, nam ik, met anderen, de zaak in handen...

stockmann Ja, en jullie maakten een bende van mijn mooie plan. Ja, nu komt aan het licht wat voor betweters jullie waren!

burgemeester Naar mijn mening komt aan het licht dat je weer een uitlaatklep voor je vechtlust nodig hebt. Je wilt je superieuren te lijf gaan – een oude gewoonte van je. Je kunt geen autoriteit boven je dulden, je ziet iedereen scheef aan die een hoger ambt bekleedt en beschouwt hem als je persoonlijke vijand – en meteen is elk wapen toegestaan. Maar nu heb ik je erop geattendeerd wat voor belangen er voor de hele

stad op het spel staan, en bijgevolg voor mij ook. Daarom zeg ik je, Tomas, dat ik onverbiddelijk ben in wat ik van je eis.

stockmann En dat is?

burgemeester Omdat je met derden over deze delicate aangelegenheid hebt gekletst, ondanks het feit dat je het officieel en vertrouwelijk had moeten behandelen, kan het natuurlijk niet in de doofpot worden gestopt. Allerlei geruchten zullen de ronde doen en iedereen die ons kwaadgezind is zal het opblazen. Daarom is het onvermijdelijk dat jij die geruchten in het openbaar tegenspreekt.

stockmann Ik? Hoe? Ik snap het niet.

burgemeester Er wordt van je verwacht dat jij op grond van nieuw onderzoek tot de conclusie komt dat de zaak bij lange na niet zo gevaarlijk of ernstig is als jij het in eerste instantie hebt voorgesteld.

stockmann Aha... dat verwacht je van mij!

burgemeester Verder wordt van jou verwacht dat jij openlijk je vertrouwen in het bestuur uitspreekt en dat het naar eer en geweten de nodige stappen zal ondernemen om mogelijke gebreken te herstellen.

stockmann Nooit en te nimmer zolang jullie je met knip- en plakwerk behelpen. Dat is mijn eerlijke, oprechte mening!

burgemeester Als employee heb je geen recht op een afwijkende mening.

stockmann *verbouwereerd* Wat?

burgemeester Als employee, zeg ik. Als privépersoon – god beware me, dat is een andere zaak. Maar als lagere ambtenaar in dienst van het kuuroord heb je niet het recht een mening te uiten die met je superieuren in tegenspraak is.

stockmann Dit gaat te ver! Ik, als arts, als wetenschapper zou niet het recht hebben om...!

burgemeester De aangelegenheid waar het hier om gaat, is niet puur wetenschappelijk, het is een combinatie van zaken. Het is zowel een technische als een commerciële aangelegenheid.

stockmann Het kan me geen moer schelen wat het is! Ik moet de vrijheid hebben om mij over wat dan ook uit te spreken!

burgemeester Zoals je wilt! Maar niet over het kuuroord. Dat verbied ik je.

stockmann *schreeuwt* Jullie verbieden mij! Jullie! Een stelletje...!

burgemeester Ik verbied het je... ik, jouw superieur. En als ik jou iets verbied, dan heb je te gehoorzamen.
stockmann *beheerst zich* Peter... als je niet mijn broer was...
petra *rukt de deur open* Dat laat je niet over je heen gaan, papa!
katrine *gaat haar achterna* Petra, Petra!
burgemeester Aha, ze stonden te luisteren.
katrine Het is zo gehorig, we moesten het wel horen...
petra Ja, ik stond af te luisteren.
burgemeester Eigenlijk ben ik daar blij om...
stockmann *komt dichterbij* Jij hebt het over verbieden en gehoorzamen...?
burgemeester Jij dwingt me ertoe die toon aan te slaan.
stockmann En nu moet ik met een openbare verklaring mezelf een klap op mijn bek geven?
burgemeester Wij achten het onontkomelijk en noodzakelijk dat je een openbare verklaring aflegt.
stockmann En als ik niet gehoorzaam?
burgemeester Dan stellen we zelf een verklaring op om de mensen gerust te stellen.
stockmann Alles goed en wel, maar dan klim ik in de pen tegen jullie. Ik blijf erbij, ik zal bewijzen dat ik gelijk heb en jullie ongelijk. Wat doen jullie dan?
burgemeester Dan kan ik niet voorkomen dat jij je ontslag krijgt.
stockmann Wat...?!
petra Papa... ontslag!
katrine Ontslag!
burgemeester Ontslag als arts van het kuuroord. Ik zal mij genoodzaakt zien om ontslag op staande voet aan te vragen en je elke inmenging aangaande het kuuroord te ontzeggen.
stockmann En jullie durven het zo hoog te spelen!
burgemeester Jij speelt zelf hoog spel.
petra Dit is een schande, oom, zo behandel je iemand als mijn vader niet!
katrine Hou je mond, Petra!
burgemeester *kijkt Petra aan* Aha, dus we hebben al een eigen mening?
Natuurlijk. *tegen Katrine* Jij bent vermoedelijk de verstandigste hier in

huis, schoonzus. Wend je invloed aan op je man en laat hem inzien wat voor consequenties dit heeft zowel voor zijn gezin...

stockmann Mijn gezin gaat alleen mij wat aan!

burgemeester ... zowel voor zijn gezin als voor de stad waarin hij woont.

stockmann Ik ben degene die het goede voorheeft met deze stad! Ik wil de gebreken aan de kaak stellen die vroeg of laat aan het licht komen. Het zal nog blijken dat deze stad mij lief is.

burgemeester Met jouw blinde recalcitrantie wil jij de belangrijkste bron van inkomen van de stad dichtdraaien.

stockmann De bron is vergiftigd, man! Ben je knetter?! Wij leveren verrotting en vuiligheid en verdienen er de kost mee! De hele economische bloei van de gemeenschap wordt gevoed door een leugen!

burgemeester Hersenschimmen – of nog erger. Iemand die zulke boue insinuaties over zijn woonplaats eruit slingert, is een verrader van de gemeenschap.

stockmann *gaat op hem af* En dat durf jij...!

katrine *werpt zich ertussen* Tomas!

petra *grijpt haar vader bij zijn arm* Kalm, papa!

burgemeester Aan geweld laat ik me niet blootstellen. Je bent gewaarschuwd. Bedenk wat je plicht is tegenover jou en de jouwen. Tot ziens.

Hij gaat.

stockmann *ijsbeert* Dit moet ik me laten welgevalen! In mijn eigen huis, Katrine! Wat vind jij daarvan?!

katrine Het is een schande, Tomas...

petra Ik kan hem wel wurgen, die oom van mij...!

stockmann Het is mijn eigen schuld. Ik had allang mijn stekels op moeten zetten, mijn tanden laten zien... van me afbijten...! Mij voor een verrader van de gemeenschap uitmaken! Mij! Dat laat ik verdomme niet op me zitten!

katrine Maar, lieve Tomas, je broer heeft nu eenmaal de macht...

stockmann Maar ik heb het recht!

katrine Ach, het recht, het recht. Wat helpt je dat als je niet de macht hebt?

petra Mama... hoe kun je zoiets zeggen?

stockmann In een vrije samenleving is het dus zinloos om het recht aan je kant te hebben? Je bent een rare, Katrine. Bovendien – heb ik niet de vrije, onafhankelijke pers naast me – en de robuuste meerderheid achter mij? Dat is toch macht genoeg, dacht ik zo!

katrine Mijn god, Tomas, je wilt toch niet...?

stockmann Wat wil ik niet?

katrine ... het tegen je broer opnemen?

stockmann Wat moet ik anders doen, dan opkomen voor wat rechtvaardig en waar is, verdomme?

petra Dat zou ik ook graag weten.

katrine Maar het heeft toch geen enkele zin: als ze niet willen, dan willen ze niet.

stockmann Ho, ho, Katrine, wacht maar af, je zult zien hoe ik tot de tegenaanval overga.

katrine Ja, je drijft het misschien zo ver door dat je ontslag krijgt – dat doe je.

stockmann Dan heb ik tenminste mijn plicht gedaan tegenover de mensen – tegenover de gemeenschap. Ik, een verrader van de gemeenschap!

katrine En tegenover je gezin, Tomas? Ons, hier thuis? Vind je dat je daarmee je plicht doet tegenover ons, die je in het onderhoud moet voorzien?

petra Denk niet altijd meteen aan ons, mama.

katrine Jij hebt makkelijk praten. Als de nood aan de man komt sta jij op eigen benen. Maar denk aan de jongens, Tomas, en denk ook een beetje aan jezelf, en aan mij...

stockmann Ik geloof dat je nu echt je verstand hebt verloren, Katrine! Als ik zo vreselijk laf zou zijn om voor Peter en zijn vervloekte kliek te kruipen, zou ik dan ooit in mijn leven ook maar even gemoedrust hebben?

katrine Dat weet ik niet, maar god beware ons voor de gemoedrust die wij allemaal zullen hebben als jij recalcitrant blijft. Dan sta je er weer bij, zonder levensonderhoud, zonder een vast inkomen. Dat hebben we eerder lang genoeg meegemaakt, vergeet dat niet, Tomas, denk eraan wat dat betekent.

stockmann *in innerlijk gevecht, hij balt zijn vuisten* Zoiets kunnen die kantoor-slaven een vrij en eerlijk mens aandoen! Dat is toch vreselijk, Katrine?

katrine Je wordt afschuwelijk behandeld, dat is zeker waar. Maar, mijn god, er is op deze wereld zoveel onrechtvaardigheid waar je voor moet buigen – Daar zijn de jongens, Tomas! Kijk naar hen! Wat zal er van hen worden? Nee, nee, dat kun je toch nooit over je hart verkrijgen...

Eilif en Morten, met hun schoolboeken, zijn inmiddels binnengekomen.
stockmann Jongens...! *staat plotseling vastbesloten met rechte rug* Al gaat de hele wereld ten gronde, ik buig mijn nek niet onder het juk.

Hij gaat naar zijn werkkamer.

katrine *loopt hem achterna* Tomas, wat ga je doen?!

stockmann *bij de deur* Ik vind dat ik het recht heb mijn jongens in de ogen te kijken als ze eens volwassen vrije mensen zijn.

Hij gaat naar binnen.

katrine *barst in tranen uit* God sta ons allemaal bij!

petra Goed zo, papa! Hij geeft niet toe.

De jongens vragen verwonderd wat er aan de hand is. Petra geeft ze te een teken te zwijgen.

derde bedrijf

Het redactiekantoor van De volksbode. Op het achtertoneel links is een toegangsdeur, rechts in dezelfde wand een tweede deur met glazen ruiten, waardoor je in de drukkerij kunt kijken. In de wand rechts een deur. Midden in de ruimte een grote tafel bedekt met papieren, kranten en boeken. Vooraan links een raam met ervoor een lessenaar met een hoge stoel. Bij de tafel staan een paar leunstoelen en een paar andere stoelen staan langs de wanden. Het vertrek is naargeestig en ongezellig, het meubilair is oud, de leunstoelen zijn groezelig en de bekleding is versleten. In de drukkerij zijn een paar zettters aan het werk, verder weg is een handpers in bedrijf.

Redacteur Hovstad zit aan de lessenaar te schrijven. Even later komt Billing van rechts binnen, met het manuscript van dokter Stockmann in zijn hand.

billing Nou, ik moet zeggen...!

hovstad *schrijft* Heeft u het gelezen?

billing *legt het mansucrypt op de lessenaar* Jazeker.

hovstad Behoorlijk scherp van de dokter, nietwaar?

billing Scherp? Sodeju, het is vernietigend. Elk woord komt aan als, hoe zal ik het zeggen, als de klap van een moker.

hovstad Maar die lui vallen niet bij de eerste klap.

billing Dat is waar, daarom moeten we de ene klap na de andere geven tot dat hele monument van de macht ineens stort. Toen ik dat daar las, zag ik de revolutie op een afstand al aankomen.

hovstad *draait zich om* Sst, laat Aslaksen het niet horen.

billing *met gedempte stem* Aslaksen is een schijtlaars, een lafbek, hij heeft geen fut in zijn lijf. Maar dit keer zet u uw wil door? Toch? Het artikel van dokter Stockmann komt er toch wel in?

hovstad Als de burgemeester zich niet inschikkelijk toont...

billing Dat zou knap vervelend zijn.

hovstad Wat er ook gebeurt, wij kunnen van de situatie mooi gebruik maken. Gaat de burgemeester niet in op het voorstel van de dokter, dan krijgt hij de hele middenstand op zijn nek – de hele vereniging van huiseigenaren en ook de anderen. En gaat hij er wel in mee, dan krijgt

hij het aan de stok met de hele groep aandeelhouders van het kuuroord die tot nu toe zijn beste lobby was...

billing Ja, want die moeten een berg geld neertellen...

hovstad Daar kun je gif op innemen. En dan ontploft de club, snap je. En wij brengen in de krant dag in dag uit het publiek aan het verstand dat de burgemeester incompetent is en dat alle vertrouwensfuncties, het hele gemeentebeheer in handen van de liberalen moet worden overgedragen.

billing Sakkerdeju, dat staat als een paal boven water! Ik zie het al voor me... ik zie het al voor me, we staan op de drempel van een revolutie!

Er wordt geklopt.

hovstad Sst...! roept Binnen!

Dokter Stockmann komt door de deur links op het achtertoneel binnen. Hovstad loopt hem tegemoet.

Aha, daar hebben we dokter Stockmann. En?

stockmann Druk er maar op los, meneer Hovstad!

hovstad Dus het is zover?

billing Fantastisch!

stockmann Druk er maar op los. Het is zover. Nu zullen ze het krijgen. Het wordt oorlog, meneer Billing!

billing Oorlog op alle fronten, mag ik hopen! Met het mes op de keel, dokter Stockmann!

stockmann Het rapport is slechts het begin. Mijn hoofd zit vol met vier, vijf andere artikelen. Waar is Aslaksen?

billing *roept in de drukkerij* Aslaksen, kom even hier!

hovstad Vier, vijf andere artikelen, zegt u? Over hetzelfde onderwerp?

stockmann Verre van dat, m'n beste. Nee, over heel iets anders. Maar het hangt allemaal samen met de waterwerken en de riolering. Het ene brengt het andere met zich mee, snapt u. Zoals je begint met de sloop van een oud gebouw – net zo.

billing Dat is waar, nondeju, je bent pas klaar als de hele santekraam gesloopt is.

aslaksen *komt uit de drukkerij* Slopen?! Dokter Stockmann wil toch niet het kuuroord slopen?

hovstad Verre van dat, wees maar niet bang.

stockmann Het gaat over heel iets anders. En, wat vindt u van mijn artikel, meneer Hovstad?

hovstad Een meesterwerk.

stockmann Meent u dat echt...? Dat doet me plezier, een groot plezier.

hovstad Het is direct en onverbloemd. Je hoeft geen voorkennis te hebben om de strekking te begrijpen. Ik durf te beweren dat u hiermee alle verlichte geesten aan uw kant heeft.

aslaksen En alle redelijke mensen ook?

billing Redelijk of onredelijk – ik zou zeggen bijna de hele stad.

aslaksen Goed, dan kunnen we drukken.

stockmann Dat dacht ik ook!

hovstad Het staat er morgenvroeg in.

stockmann Geen dag mag er verloren gaan, nondeju! Hoor 'ns, meneer Aslaksen, bekommert u zich alstublieft persoonlijk om het manuscript.

aslaksen Dat zal ik doen.

stockmann Behandel het alsof het goud is. Geen drukfouten, elk woord is belangrijk. Ik kom later terug, hopelijk kan ik dan een proefdruk corrigeren. Ik kan u niet vertellen hoe benieuwd ik ben het artikel in druk te zien – dat het de wereld wordt ingeslingerd...

billing Ingeslingerd – als een bliksemflits!

stockmann ...onderworpen aan het oordeel van alle welingelichte stadsgenoten. O, u kunt zich niet voorstellen wat ik vandaag heb meegemaakt. Ze hebben mij met van alles bedreigd, men probeerde mij van mijn elementaire rechten te beroven...

billing Wat?!

stockmann ...ze wilden mij vernederen, een lafaard van mij maken, ze eisten van mij mijn persoonlijke belangen boven mijn diepste, heilige overtuiging te plaatsen...

billing Sodeju, dat is grof.

hovstad Van die kant kun je alles verwachten.

stockmann Maar ze trekken bij mij aan het kortste eind, dat krijgen ze zwart op wit. Nu ga ik hier bij De volksbode elke dag als het ware voor anker en ik bestook ze met het ene explosieve artikel na het andere...

aslaksen Ja, maar hoor eens...

billing Fantastisch, het wordt oorlog, het wordt oorlog!

stockmann ... ik ga ze met de grond gelijkmaken, ik zal ze verpletteren, hun vestingwerk voor de ogen van de hele respectabele gemeenschap slopen! Dat ga ik doen!

aslaksen Maar doe het hoe dan ook met mate, dokter Stockmann, ga terughoudend te werk...

billing Niks daarvan! Doe het met dynamiet!

stockmann *gaat onverstoorbaar door* Want nu gaat het niet alleen over de waterwerken en de riolering, de hele gemeenschap moet gereinigd, gedesinfecteerd worden...

billing Dat is het devies!

stockmann Al die prutsers moeten aan de kant geveegd worden, en wel op alle mogelijke gebieden. Vandaag zijn voor mij oneindig nieuwe werelden opengegaan. Het staat me allemaal nog niet duidelijk voor ogen, maar gauw zal het zover zijn. We hebben jonge, energieke vaandeldragers nodig, vrienden, nieuwe commandanten op alle voorposten.

billing Bravo!

stockmann Als we solidair zijn, gaat alles van een leien dakje, van een leien dakje! De hele omwenteling zal als een schip van stapel lopen.

Denkt u niet?

hovstad Persoonlijk geloof ik dat we nu alle kansen hebben het gemeentelijk roer in de handen te krijgen waar het hoort te zijn.

aslaksen Als we maar met mate te werk gaan, zie ik niet in dat het gevaarlijk kan zijn.

stockmann Wie kan het nou een moer schelen of het gevaarlijk is! Wat ik doe, doe ik in naam van de waarheid en van mijn geweten.

hovstad U bent een man die het verdient alle steun te krijgen.

aslaksen Dat staat vast, dokter Stockmann is een echte vriend van de stad, een ware vriend van de gemeenschap.

billing Dokter Stockmann is een vriend van het volk, Aslaksen, sodeju!

aslaksen Volgens mij zal het genootschap van huiseigenaren zich die benaming gauw eigen maken.

stockmann *ontroerd, drukt hen de hand* Dank, dank, beste, trouwe vrienden, dat is hartverwarmend om te horen. Mijn broer noemde mij heel iets anders. Nou, dat krijgt hij met rente terug! Maar nu moet ik weg om een arme sloeber op te zoeken. Zoals ik zei, ik kom terug. Let goed

op het manuscript, meneer Aslaksen – en streep in godsnaam geen enkel uitroepteken weg! Zet er liever nog een paar bij! Nou, tot dan, tot ziens!

Wederzijdse groeten terwijl men hem naar de deur begeleidt. Dokter Stockmann af.

hovstad Hij kan ons onbetaalbaar goed van pas komen.

aslaksen Ja, zolang hij zich maar aan het kuuroord houdt. Maar als hij verder gaat, dan is het niet raadzaam met hem gemene zaak te maken.

hovstad Hm, dat hangt ervan af...

billing U bent een ongelooflijke angsthaas, Aslaksen.

aslaksen Een angsthaas? Ja, voor de plaatselijke gezagsdragers ben ik bang, mijnheer Billing, die les heb ik in de school van het leven geleerd. Maar zet mij eens tegenover de grote politiek, de regering zelf, en kijk dan eens of ik bang ben.

billing Dan niet, dat geef ik toe, dat is juist het tegenstrijdige bij u.

aslaksen Ik ben een man met een geweten, dat is de hele zaak. Val je de regering aan, dan berokken je de gemeenschap geen schade, want die politici kan het weinig schelen, ziet u, die zitten hun tijd wel uit. Maar als je de plaatselijke autoriteiten ten val brengt, komt er misschien een incompetente bende aan het roer die onherstelbare schade toebrengt aan de middenstand en alle anderen.

hovstad Maar hoe zit het met de ontwikkeling van de burgers door zelfbestuur – denkt u daar wel eens aan?

aslaksen Wie belangen heeft die hij beschermen wil, kan niet aan alles denken, mijnheer Hovstad.

hovstad Dan wil ik nooit belangen hebben!

billing Bravo!

aslaksen *glimlacht* Hm... *wijst op de lessenaar* Daar op de redacteurskruk heeft voor u prefect Stensgård gezeten.

billing *spuugt* Bah! Die deserteur.

hovstad Ik ben geen windvaan – en zal het ook nooit worden.

aslaksen Een politicus zegt nooit 'nooit', mijnheer Hovstad. En u, mijnheer Billing, moet ook maar eens wat zeil minderen als sollicitant voor de post van secretaris bij het stadsbestuur.

billing Ik?

hovstad Is dat zo, Billing?

billing Nou ja... u snapt toch wel dat ik dat alleen maar doe om de hoge heren te ergeren.

aslaksen Het gaat mij niets aan, maar als men mij van lafheid beschuldigt en tegenstrijdigheid in mijn principes, dan wil ik benadrukken dat boekdrukker Aslaksens politieke verleden voor iedereen een open boek is. De enige verandering die ik heb ondergaan is dat ik gematigder ben geworden. Mijn hart ligt nog steeds bij het volk. Ik ontken evenwel niet dat mijn verstand enigszins naar de gezagsdragers neigt – de plaatselijke, welteverstaan.

Hij gaat af in de drukkerij.

billing Moeten we hem er niet uitgooien, Hovstad?

hovstad Weet u iemand anders die ons voorschot geeft op papier en drukkosten?

billing Het is de pest dat we niet het nodige bedrijfskapitaal hebben.

hovstad *gaat aan de lessenaar zitten* Ja, als we dat hadden...

billing En als u eens dokter Stockmann benadert?

hovstad *bladert in de papieren* Wat heeft dat voor zin? Die heeft niets.

billing Nee, maar achter hem staat een vermogend man, de oude Morten Kiil – de ouwe das, zoals ze hem noemen.

hovstad *schrijft* Weet u zeker dat hij wat heeft?

billing Sodeju, óf hij wat heeft! En een deel ervan gaat naar de familie van dokter Stockmann. Hij moet er ooit mee op de proppen komen – voor de kinderen in elk geval.

hovstad *draait zich half om* Rekent u daarop?

billing Erop rekenen? Ik reken natuurlijk nergens op.

hovstad Des te beter. Op die post bij het stadsbestuur moet u ook niet rekenen, dat kan ik u verzekeren – die krijgt u niet.

billing Dacht u dat ik dat niet wist? Dat ik hem niet krijg is juist wat ik wil. Een dergelijke kleinering vuurt de vechtlust aan – je krijgt als het ware een aanvoer van verse gal en die heb je nodig in een afgelegen gat als dit, waar nooit iets opwindends gebeurt.

hovstad *schrijft* O ja, o ja.

billing O, u zult gauw van mij horen! En nu schrijf ik een oproep naar het genootschap van huiseigenaren.

Hij gaat de kamer rechts binnen.

hovstad *zit aan de lessenaar, kauwt op de penhouder en zegt traag*
Hm... dus zo zit de vork in de steel...

Er wordt geklopt.

Binnen!

Petra komt binnen door de deur rechts op het achtertoneel. Hovstad staat op.

Nee, bent u het? U komt voor mij?

petra Ja, neem me niet kwalijk...

hovstad *trekt een leunstoel naar voren* Gaat u toch zitten.

petra Nee, dank u, ik moet meteen weer weg.

hovstad Is het soms iets wat uw vader betreft...?

petra Nee, mijzelf. *haalt een boek uit de zak van haar mantel* Hier is dat Engelse verhaal.

hovstad Waarom geeft u het terug?

petra Ik wil het niet vertalen.

hovstad Maar u had toch beloofd...

petra Toen had ik het nog niet gelezen. En ik veronderstel u ook niet.

hovstad Nee, u weet dat ik geen Engels ken...

petra Daarom kom ik u vertellen dat u iets anders moet vinden. *legt het boek op de tafel* Dit is echt niet geschikt voor De volksbode.

hovstad Waarom niet?

petra Omdat het absoluut in strijd is met uw eigen opvattingen.

hovstad Als het dat alleen is...

petra U begrijpt mij niet. Het gaat erover hoe een bovennatuurlijke macht de zogenaamde goede mensen hier op aarde stuurt en uiteindelijk alles ten beste voor hen keert – en dat alle zogenaamde slechte mensen hun straf krijgen.

hovstad Maar dat is toch mooi. Dat is precies wat de mensen willen.

petra En u bent degene die hen dat geeft? Zelf gelooft u er geen woord van, want u weet heel goed dat de realiteit anders is.

hovstad Daar heeft u volkomen gelijk in, maar een redacteur kan niet altijd doen wat hij het liefst wil doen. In minder belangrijke zaken moet hij zich vaak naar de smaak van het volk voegen. Politiek is waar het om draait in het leven – voor een krant tenminste. En als ik de mensen voor emancipatie en vooruitgang aan mijn kant wil krijgen, dan moet ik ze niet afschrikken. Als ze zo'n moreel verhaal periodiek onderaan de pagina

lezen, zijn ze eerder bereid te lezen wat er bovenaan staat gedrukt – dan voelen ze zich veiliger.

petra Bah, zo achterbaks kunt u uw lezers niet in de val lokken. U bent toch geen spin.

hovstad *glimlacht* Dank dat u zo'n hoge dunk van mij heeft. Het was trouwens Billings idee, niet het mijne.

petra Billing?!

hovstad Althans, in die trant liet hij zich onlangs uit. Billing is zo gebrand op dat verhaal, ik ken het boek niet.

petra Maar hoe kan Billing met zijn radicale opvattingen...?

hovstad O, Billing heeft vele kanten. Hij solliciteert ook naar de post van secretaris bij het stadsbestuur, heb ik gehoord.

petra Dat geloof ik niet, Hovstad. Hoe kan hij zich voor zoiets lenen?

hovstad Tja, dat moet u aan hem vragen.

petra Dat had ik nooit gedacht van Billing.

hovstad *kijkt haar strak aan* Nee? Verrast u dat?

petra Ja. Of misschien ook niet. Ach, ik weet het eigenlijk niet...

hovstad Wij, journalisten, deugen niet zo, juffrouw Stockmann.

petra Meent u dat echt?

hovstad Soms denk ik dat.

petra Ja, bij de chicanes van alledag, dat kan ik begrijpen. Maar nu, nu u met zo'n belangrijke zaak te maken hebt...

hovstad Die met uw vader, bedoelt u?

petra Juist ja, die. Volgens mij moet u nu toch vinden dat u meer deugt dan de meeste mensen.

hovstad Ja, vandaag is dat misschien zo.

petra Natuurlijk, nietwaar? U heeft een prachtig beroep gekozen. De weg vrijmaken voor miskende waarheden, voor moedige, nieuwe denkbeelden... alleen al het idee pal te staan en op te komen voor iemand die onrecht is aangedaan...

hovstad In het bijzonder als degene die onrecht is aangedaan... hm... ik weet niet goed hoe ik het moet...

petra Als diegene zo rechtschapen en doodeerlijk is, bedoelt u?

hovstad *zachter* In het bijzonder als het uw vader is, bedoel ik.

petra *plotseling geraakt* O?

hovstad Ja, Petra – juffrouw Petra.

petra Dat komt voor u op de eerste plaats? Niet de zaak zelf? Niet de
waarheid, niet vaders grote, warme hart?
hovstad Jawel, vanzelfsprekend, dat ook.
petra Nee, dank u, nu heeft u zichzelf verraden en ik geloof geen woord
meer van u.
hovstad Neemt u het mij zo kwalijk dat ik vooral om uwentwille...?
petra Ik ben kwaad op u omdat u tegenover mijn vader niet eerlijk bent
geweest. U deed alsof de waarheid en het algemeen belang u het
meest ter harte gingen. U heeft zowel vader als mij voor gek gezet. U
bent niet de man waar u zich voor uitgeeft. En dat vergeef ik u nooit –
nooit!
hovstad Niet zo bitter, juffrouw Petra, nu nog wel het minst.
petra Waarom niet nu?
hovstad Omdat uw vader niet zonder mijn hulp kan.
petra *kijkt hem neerbuigend aan* Zo eentje bent u er dus?! Bah!
hovstad Nee, nee, het kwam er onholpen uit, dat moet u van mij
geloven.
petra Ik weet niet wat ik nog moet geloven. Tot ziens.
aslaksen *komt gehaast uit de drukkerij, geheimzinnig* Tjezus, mijnheer
Hovstad... *ziet Petra* O, ik kom ongelegen...
petra Daar ligt het boek. Geef het iemand anders. *gaat naar de deur*
hovstad *haar achterna* Juffrouw Stockmann...
petra Tot ziens.
Ze gaat af.
aslaksen Mijnheer Hovstad, hoor 'ns!
hovstad Ja, nou, wat dan?
aslaksen De burgemeester is in de drukkerij.
hovstad De burgemeester?
aslaksen Ja, hij wil u spreken, hij kwam door de achteringang – wil niet
gezien worden, snapt u.
hovstad Wat zou hij willen? Nee, wacht, ik ga zelf...
*Hij gaat naar de deur van de drukkerij, maakt die open, groet en nodigt
de burgemeester uit binnen te komen.*
Aslaksen, zorg ervoor dat niemand ons...
aslaksen Ik snap het. *gaat af in de drukkerij*
burgemeester U had mij hier niet verwacht.

hovstad Eigenlijk niet, nee.

burgemeester *kijkt om zich heen* U heeft het hier heel gezellig ingericht, echt smaakvol.

hovstad O...

burgemeester En ik kom hier zomaar binnen en leg beslag op uw tijd.

hovstad Absoluut niet, burgemeester, tot uw dienst. Maar laat me uw...

Hij legt de hoed en stok van de burgemeester op een stoel.

Wilt u niet zitten, burgemeester?

burgemeester *gaat aan de tafel zitten* Dank u.

Hovstad gaat ook aan de tafel zitten.

Ik heb vandaag iets uiterst vervelends meegemaakt, mijnheer Hovstad.

hovstad Zo? Ach ja, met de vele verplichtingen die u als burgemeester heeft...

burgemeester Vandaag was de arts van het kuuroord er debet aan.

hovstad O ja, dokter Stockmann?

burgemeester Hij heeft een soort memorandum voor het bestuur van het kuuroord opgesteld over vermeende gebreken bij het kuuroord.

hovstad Is dat zo?

burgemeester Heeft hij u dat niet verteld...? Ik dacht dat hij...

hovstad Ja, dat is waar, hij liet er een paar woorden over vallen...

aslaksen *komt uit de drukkerij* Ik moet het manuscript hebben...

hovstad *geërgerd* Hm... ligt op de lessenaar.

aslaksen *vindt het* Juist.

burgemeester Kijk, daar hebben we het juist over...

aslaksen Ja, dit is het artikel van dokter Stockmann, mijnheer de burgemeester.

hovstad O, dat bedoelt u?

burgemeester Precies dat. Wat vindt u ervan?

hovstad Ik ben geen vakman, ik heb het vluchtig gelezen.

burgemeester Maar u laat het wel drukken?

hovstad Een man van naam kan ik moeilijk weigeren...

aslaksen Ik heb niets over de krant te vertellen, mijnheer de burgemeester...

burgemeester Dat begrijp ik.

aslaksen Ik druk alleen maar wat men mij geeft.

burgemeester Al goed, al goed.

aslaksen Dus ik moet... *gaat naar de drukkerij*
burgemeester Nee, wacht even, mijnheer Aslaksen. Met permissie, mijnheer Hovstad...
hovstad Ga uw gang, burgemeester...
burgemeester U bent een verstandig man, mijnheer Aslaksen.
aslaksen Ik ben blij dat u dat denkt.
burgemeester En een man met invloed in veel kringen.
aslaksen Voornamelijk onder de kleine lieden.
burgemeester De kleine belastingbetaler is het talrijkst – zowel hier als elders.
aslaksen Dat klopt.
burgemeester En ik twijfel er niet aan dat u de stemming onder de meesten het beste kent, nietwaar?
aslaksen Dat durf ik wel te stellen, mijnheer de burgemeester.
burgemeester Nou – als de minder bedeelde burgers zich zo loffelijk opofferingsgezind tonen...
aslaksen Hoezo?
hovstad Opofferingsgezind?
burgemeester Een royaal teken van gemeenschapszin, een buitengewoon royaal teken. Eerlijk gezegd had ik dat niet verwacht. Maar u kent de stemming onder hen beter dan ik.
aslaksen Ja maar, mijnheer de burgemeester...
burgemeester Het zal geen gering offer zijn dat de stad moet opbrengen.
hovstad De stad?
aslaksen Dat begrijp ik niet. Het is toch het kuuroord...!
burgemeester Na een voorlopige schatting zullen de veranderingen, die de arts van het kuuroord wenselijk acht, oplopen tot ettelijke honderdduizenden kronen.
aslaksen Dat is een hoop geld, maar...
burgemeester Het is natuurlijk nodig dat we een gemeentelijke lening opnemen.
hovstad *komt overeind* U bedoelt toch niet dat de stad...?
aslaksen Bedoelt u dat het uit de gemeentebegroting moet komen? Uit de armlastige zakken van de kleine lieden!

burgemeester Ja, mijn beste Aslaksen, waar moeten de middelen anders vandaan komen?

aslaksen Dat hoort de zorg van de eigenaren van het kuuroord te zijn.

burgemeester De eigenaren zijn niet in staat nog meer kosten te dragen.

aslaksen Is dat absoluut zeker, mijnheer de burgemeester?

burgemeester Ik heb mij goed geïnformeerd. Als die omvangrijke veranderingen gewenst zijn, dan moet de stad het bekostigen.

aslaksen Maar snotverdorie – neem me niet kwalijk – dit verandert alles aan de zaak, mijnheer Hovstad!

hovstad Inderdaad.

burgemeester Het meest trieste is dat we genoodzaakt zijn het kuuroord een paar jaar te sluiten.

hovstad Sluiten? Helemaal dicht!

aslaksen Twee jaar!

burgemeester Ja, zo lang zal het werk duren – op z'n minst.

aslaksen Maar, jandorie, dat komen we nooit te boven, mijnheer de burgemeester! Waar moeten de mensen van leven?

burgemeester Daar kan ik moeilijk een antwoord op geven, mijnheer Aslaksen. Maar wat moeten we dan doen? Denkt u dat we ook maar één badgast hier krijgen als men gaat rondbazuinen dat het water verontreinigd is, dat we op een pestbuil leven, dat de hele stad...

aslaksen En dit zijn allemaal een hoop hersenspinsels?

burgemeester Met de beste wil van de wereld heb ik me niet van het tegendeel kunnen overtuigen.

aslaksen Dit is absoluut onverantwoordelijk van dokter Stockmann – neem me niet kwalijk, mijnheer de burgemeester, maar...

burgemeester Wat u zegt is de trieste waarheid, mijnheer Aslaksen. Mijn broer is jammer genoeg altijd een heethoofd geweest.

aslaksen En in zoiets wilt u hem steunen, mijnheer Hovstad?!

hovstad Wie had kunnen vermoeden dat...?

burgemeester Ik heb een korte verklaring over de stand van zaken opgesteld, vanuit een nuchter standpunt, waarin ik heb aangeduid hoe mogelijk ongerief kan worden verholpen met middelen die voor het kuuroord haalbaar zijn.

hovstad Heeft u het artikel bij u, burgemeester?

burgemeester *tast in de zak van zijn jas* Ik heb het meegenomen voor het geval dat u...

aslaksen *snel* Verdorie, daar is hij!

burgemeester Wie? Mijn broer?

hovstad Waar?

aslaksen Hij loopt door de drukkerij.

burgemeester Vervelend. Ik wil hem liever niet tegen het lijf lopen.

Bovendien wou ik nog het een en ander met u bespreken.

hovstad *wijst naar de deur rechts* Gaat u daar zolang naar binnen.

burgemeester Maar...?

hovstad Alleen Billing zit daar.

aslaksen Gauw, gauw, burgemeester, daar komt-ie.

burgemeester Nou ja, maar probeer hem snel weer kwijt te raken.

Hij gaat af door de deur rechts, die Aslaksen voor hem openmaakt en weer dichtdoet.

hovstad Doe alsof je ergens mee bezig bent, Aslaksen.

Hovstad gaat zitten en schrijft. Aslaksen rommelt in een stapel kranten op een stoel rechts.

stockmann *komt binnen vanuit de drukkerij* Hier ben ik weer.

Hij legt zijn hoed en stok neer.

hovstad *terwijl hij schrijft* Nu al, dokter Stockmann? Aslaksen, schiet op met waar we het over hadden. We zitten vandaag krap met de tijd.

stockmann *tegen Aslaksen* Nog geen correcties, hoor ik.

aslaksen *zonder zich om te draaien* Nee, hoe komt u daarbij, dokter Stockmann?

stockmann Ik ben gewoon ongeduldig, dat begrijpt u toch wel. Ik heb geen rust eer ik het in druk zie.

hovstad Hm... dat kan nog wel een tijdje duren. Wat denkt u, Aslaksen?

aslaksen Ik ben bang van wel.

stockmann Al goed, beste vrienden, dan kom ik terug. Ik kom met alle plezier twee keer terug, mocht dat nodig zijn. Met zo'n belangrijke zaak – het welzijn van de hele stad, moet je de boel er niet doorheen jassen.

wil gaan, maar hij blijft staan en komt terug Zeg... er is nog iets wat ik met u moet bespreken.

hovstad Neem me niet kwalijk, maar kan dat niet een andere keer...?

stockmann Het is zo gezegd. Kijk, als morgen mijn artikel in de krant wordt gelezen en men dus te weten komt dat ik de hele winter er in alle stilte aan gewerkt heb, voor het welzijn van de stad...

hovstad Maar mijnheer Stockmann...

stockmann Ik weet wat u wilt zeggen. U vindt dat het gewoon mijn plicht was – mijn simpele plicht als burger. Natuurlijk, dat weet ik net zo goed als u. Maar mijn medestadgenoten, weet u... mijn god, die lieve mensen die mij zo hoog houden...

aslaksen Ja, tot op de dag van vandaag houden de mensen u heel hoog, dokter Stockmann.

stockmann Juist, en daarom ben ik bang... wat ik wil zeggen: als de mensen – vooral de minderbedeelden dit zien als een oproep om de toekomstige aangelegenheden van de stad in eigen hand te nemen...

hovstad *staat op* Hm... mijnheer Stockmann, ik wil niet voor u verbergen dat...

stockmann Aha – ik dacht al dat er iets gaande was! Maar daar wil ik niets van weten! Als er iets op touw wordt gezet...

hovstad Zoals?

stockmann Nou, iets – een huldeblijk of een festijn of een inzameling voor een cadeau – of wat dan ook, dan moet u mij op uw erewoord beloven daar een stokje voor te steken. En u ook, meneer Aslaksen!

hovstad Neem me niet kwalijk, dokter Stockmann, maar wij kunnen u beter meteen de waarheid vertellen...

Mevrouw Stockmann, met hoed en mantel, komt door de deur links op het achtertoneel binnen.

katrine *ziet dokter Stockmann* Dus toch!

hovstad *loopt haar tegemoet* Nee, u ook?

stockmann Wat kom jij hier verdomme doen, Katrine?

katrine Ik denk dat je dat heel goed weet.

hovstad Wilt u niet zitten? Of misschien...

katrine Dank u, doet u geen moeite. En neem het mij ook niet kwalijk dat ik Stockmann kom halen, ik ben uiteindelijk een moeder van drie kinderen.

stockmann Klets niet, dat weten we heus wel.

katrine Nou, je wekt niet de indruk dat je vandaag aan vrouw en kinderen denkt, anders zou je niet weg zijn gegaan om ons allemaal in het ongeluk te storten.

stockmann Je bent gek, Katrine! Heeft een man met vrouw en kinderen niet het recht om de waarheid te verkondigen – het recht om een verdienstelijk en actief mens te zijn – dienstbaar voor de stad waarin hij woont!

katrine Alles met mate, Tomas!

aslaksen Dat zeg ik ook altijd. Matiging in alles.

katrine En daarom doet u er verkeerd aan, meneer Hovstad, mijn man van huis weg te lokken en hem hier in die hele toestand te luizen.

hovstad Ik luis echt niemand ergens in...

stockmann Inluizen! Jij denkt dat ik me erin laat luizen!

katrine Ja, dat doe je. Ik weet heus wel dat jij meer hersens hebt dan wie dan ook hier in de stad, maar je bent er heel makkelijk in te luizen, Tomas. *tegen Hovstad* Realiseert u zich wel dat hij zijn baan bij het kuuroord verliest als u publiceert wat hij heeft geschreven...

aslaksen Wat krijgen we nou?!

hovstad Weet u, dokter Stockmann...

stockmann *lacht* Haha, laat ze het maar proberen...! Ach wat... ze kijken wel uit. Ik heb de robuuste meerderheid achter me!

katrine Dat is nou net jouw ongeluk dat je zoiets vreselijks achter je hebt staan.

stockmann Kletskoek, Katrine – ga naar huis en zorg voor het huishouden en ik bekommer mij om het algemeen belang. Hoe kun je zo bang zijn, als ik zo vrolijk en zeker van mijn zaak ben? *loopt*

handenwrijvend op en neer De waarheid en het volk zullen het gevecht winnen, dat zweer ik je. Ik zie de hele vooruitstrevende middenklasse zich verenigen in een onoverwinnelijk leger...! *blijft bij een stoel staan*

Wat is dit, goddomme?!

aslaksen *kijkt op* Ai, ai, ai!

hovstad *kijkt op* Hm...

stockmann Hier ligt het toppunt van autoriteit.

Hij pakt met zijn vingertoppen behoedzaam de hoed van de burgemeester op en houdt hem omhoog.

katrine De hoed van de burgemeester!

stockmann En ook zijn ambtsstaf. Godnondeju...?!
hovstad Nou eh...

stockmann O, ik snap het! Hij is hier geweest om jullie om te lullen.
Haha, dan is hij op het juiste adres gekomen! En toen hij mij in de
drukkerij zag... *barst in lachen uit* Is-ie ervandoor gegaan, meneer
Aslaksen?

aslaksen *snel* Als een hazewind, dokter Stockmann.

stockmann En hij heeft zijn stok en... larie, Peter gaat er voor niemand
vandoor. Maar waar hebben jullie hem gelaten, verdomme? Ah,
daarbinnen natuurlijk. Nu zal je wat meemaken, Katrine!

katrine Tomas, ik smeeek je...!

hovstad Kalm alstublieft, dokter Stockmann!

*Dokter Stockmann heeft de hoed van de burgemeester opgezet en
pakt zijn stok. Daarop gaat hij naar de deur, rukt hem open en salueert
met zijn hand aan de rand van de hoed. De burgemeester komt binnen,
rood van woede. Billing komt achter hem aan.*

burgemeester Wat moet deze poppenkast betekenen?

stockmann Respect, m'n beste Peter. Nu ben ik de autoriteit in deze
stad.

Hij paradeert heen en weer.

katrine *bijna in tranen* Tomas, alsjeblijft!

burgemeester *loopt achter hem aan* Geef me mijn hoed en mijn stok
terug!

stockmann *zoals eerst* Als jij de hoofdcommissaris van politie bent, dan
ben ik de burgemeester... ik ben meester van de hele stad, ik, zie je!

burgemeester Zet die hoed af, zeg ik je. Vergeet niet dat het onderdeel
is van mijn dienstuniform!

stockmann Kom, kom, denk jij dat de ontwaakte leeuw van de publieke
opinie zich laat afschrikken door een uniformhoed? Jawel, morgen
begint de revolutie in de stad, gesnopen? Jij hebt ermee gedreigd mij te
ontslaan, maar nu ontsla ik jou – ik ontsla je van alle openbare functies.
Denk jij dat ik dat niet kan? Dat kan ik, ik heb het onoverwinnelijke
maatschappelijke gezag aan mijn kant. Hovstad en Billing zullen het in
De volksbode laten donderen en boekdrukker Aslaksen marcheert aan
de spits van het genootschap van huiseigenaren...

aslaksen Dat doe ik niet, dokter Stockmann.

stockmann Welzeker doet u dat...

burgemeester Aha, en misschien wil mijnheer Hovstad zich bij de volksmennerij aansluiten?

hovstad Nee, burgemeester.

aslaksen Nee, mijnheer Hovstad is niet zo dom om zichzelf en de krant voor een herspinsel te ruïneren.

stockmann *kijkt om zich heen* Wat heeft dit te betekenen?

hovstad U heeft uw zaak in een fout daglicht geplaatst, dokter Stockmann en daarom kan ik u niet steunen.

billing En na alles wat mijnheer de burgemeester zo vriendelijk was mij te vertellen...

stockmann Een fout daglicht?! Laat dat onderdeel aan mij over. Druk gewoon mijn artikel, ik ben mans genoeg om het te verdedigen.

hovstad Ik druk het niet. Ik kan het niet, wil het niet en durf het niet te drukken.

stockmann U durft niet? Wat is dat voor larie? U bent toch de redacteur en het is toch de redacteur die bepaalt wat er in de krant komt, dacht ik zo!

aslaksen Nee, het zijn de abonnees, dokter Stockmann!

burgemeester Gelukkig maar.

aslaksen Het is de publieke opinie, het geïnformeerde publiek, de middenstand en alle anderen, dat zijn degenen die bepalen wat er in de kranten komt.

stockmann *beheerst* En al die machten heb ik tegen me?

aslaksen Zo is het. Als uw artikel gedrukt zou worden, zou het de ondergang van de gemeenschap betekenen.

stockmann Ja, dan...

burgemeester Mijn hoed en mijn stok!

Stockmann zet de hoed af en legt hem samen met de stok op de tafel. De burgemeester pakt ze allebei.

Je waardigheid als burgemeester kreeg een snel einde.

stockmann Het is nog niet ten einde. *tegen Hovstad* Dat mijn artikel in De volksbode komt is dus volledig uitgesloten?

hovstad Uitgesloten, ook uit consideratie voor uw gezin.

katrine Om zijn gezin hoeft u zich geen zorgen te maken, meneer Hovstad.

burgemeester *haalt een papier uit zijn zak* Als richtsnoer voor het publiek is het voldoende wanneer dit in de krant komt, het is een officiële stellingname. Alstublieft.

hovstad *neemt het papier aan* In orde, ik zorg ervoor dat het gedrukt wordt.

stockmann En mijn artikel niet. Je denkt dus dat je mij en de waarheid kunt doodzwijgen. Maar dat gaat niet zo gladjes als jullie denken.

Meneer Aslaksen, neem meteen mijn manuscript en druk het als vlugschrift – voor mijn eigen rekening. Ik wil vierhonderd exemplaren, nee vijf-, zeshonderd.

aslaksen Nee, al gaf u er het gewicht in goud voor, voor zoiets leen ik mijn drukpers niet, dokter Stockmann. Ik durf het niet aan vanwege de publieke opinie. U krijgt het nergens in de stad gedrukt.

stockmann Geef het dan maar terug.

hovstad *reikt hem het manuscript aan* Alstublieft.

stockmann *pakt zijn hoed en stok* Het moet in de openbaarheid. Ik zal het in een massabijeenkomst voorlezen, al mijn medeburgers zullen de stem van de waarheid horen!

burgemeester Geen enkele vereniging in de stad zal zijn ruimte voor dat doel lenen.

aslaksen Geen enkele, dat weet ik zeker.

billing Nee, ik mag hangen als u er een vindt.

katrine Dat zou een schande zijn! Waarom is iedereen opeens tegen jou?

stockmann *kwaad* Ik zal je vertellen waarom. Omdat elke vent hier in de stad een oud wijf is. Net zoals jij denken ze alleen maar aan hun familie en niet aan de gemeenschap.

katrine *pakt hem bij de arm* Dan zal ik ze laten zien dat een... een oud wijf een man kan zijn – bij wijze van uitzondering. Want nu kies ik voor jou partij, Tomas!

stockmann Dat is dapper van jou, Katrine. Het moet in de openbaarheid, zowaar als ik leef! Als ik geen lokaal kan krijgen, dan huur ik iemand in die met veel tamtam door de stad met mij meeloopt en ik lees het voor op elke straathoek.

burgemeester Zo krankjorum zul je toch niet zijn?!

stockmann O, jawel!

aslaksen U zult in de hele stad niet eentje vinden die met u meegaat.
billing Nee, niet eentje, sakkerdeju!

katrine Geef niet toe, Tomas! Ik zal de jongens zeggen met je mee te gaan.

stockmann Dat is een fantastisch idee!

katrine Morten zal graag meedoen, en Eilif ook.

stockmann En Petra! En jij, Katrine!

katrine Nee, ik niet, ik sta aan het raam en kijk naar jou, dat zal ik doen.

stockmann *slaat zijn armen om haar heen en kust haar* Dank je! Nu

begint de krachtmeting, mijne heren! We zullen zien of een stelletje lafaards de macht heeft een patriot die de gemeenschap wil zuiveren de mond kan snoeren!

Hij gaat samen met zijn vrouw af door de deur links op het achtertoneel.

burgemeester *schudt bedenkelijk het hoofd* Nu heeft hij haar ook al gek gemaakt.

vierde bedrijf

Een grote, ouderwetse zaal in het huis van kapitein Horster. Een open vleugel deur op het achtertoneel leidt naar een voorvertrek. In de linkerwand zitten drie ramen, in het midden van de tegenoverliggende wand is een podium opgesteld, waarop een kleine tafel staat met twee kaarsen, een karaf water, een glas en een bel. De zaal wordt tussen de ramen verder door kroonluchters verlicht. Links op het voortoneel staat een tafel met een kaars en ervoor een stoel. Helemaal rechtsvoor is een deur, met ernaast een paar stoelen. Een grote bijeenkomst van burgers van alle rangen en standen. In de menigte zijn hier en daar vrouwen en een paar schooljongens te zien. Steeds meer mensen stromen beetje bij beetje via het achtertoneel naar binnen tot de zaal vol is.

een burger *tegen een ander die hij tegenkomt* Jij ook vanavond hier, Lamstad?

de aangesprokene Ik ga naar elke bijeenkomst.

een bijstaander Je hebt toch wel een fluitje bij je, hoop ik?

de tweede burger Natuurlijk, jij niet?

de derde burger Jazeker en schipper Evensen neemt zijn grote alpenhoorn mee, zei-ie.

de tweede burger De goeie ouwe Evensen. *Gelach in het groepje.*

een vierde burger *komt erbij* Zeg, wat is er eigenlijk aan de hand vanavond?

de tweede burger Dokter Stockmann houdt een voordracht tegen de burgemeester.

de pas aangekomene Maar dat is toch zijn broer.

de eerste burger Dat doet er niet toe. Dokter Stockmann is voor niemand bang.

de derde burger Maar hij heeft ongelijk. Dat stond in De volksbode.

de tweede burger Dit keer heeft-ie beslist ongelijk, want noch het genootschap van huiseigenaren noch de burgerclub wou hem een zaal geven.

de eerste burger Zelfs de zaal van het kuuroord kon-ie niet krijgen.

de tweede burger Nou, dan weet je het wel.

een man *in een ander groepje* Aan wiens kant staan we hier?

een ander *uit hetzelfde groepje* Let maar op boekdrukker Aslaksen en doe wat hij doet.

billing *met een map onder de arm, baant zich een weg door de menigte* Pardon, heren! Kan ik er even tussendoor. Ik breng verslag uit voor De volksbode. Dank, dank!

Hij gaat aan de tafel links zitten.

een arbeider Wie is dat?

een tweede arbeider Ken je hem niet? Dat is Billing, hij schrijft voor de krant van Aslaksen.

Scheepskapitein Horster leidt mevrouw Stockmann en Petra door de deur rechts op het voortoneel. Eilif en Morten komen achter hen.

horster Ik had zo gedacht dat de familie hier kan zitten. Mocht er iets gebeuren, dan kun jullie gauw naar buiten glippen.

katrine Denkt u dat er herrie van gaat komen?

horster Je weet nooit... met zoveel mensen. Maar gaat u hier maar rustig zitten.

katrine *gaat zitten* Het was heel aardig van u dokter Stockmann uw zaal ter beschikking te stellen.

horster Niemand anders wou het doen, dus...

petra *die ook is gaan zitten* Het was ook moedig, Horster.

horster Ach, zo moedig is het ook weer niet, vind ik.

Redacteur Hovstad en boekdrukker Aslaksen komen gelijktijdig, echter gescheiden, door de menigte naar voren.

aslaksen *gaat naar Horster* Is dokter Stockmann er nog niet?

horster Hij wacht binnen.

Beweging bij de deur op het achtertoneel.

hovstad *tegen Billing* Daar hebben we de burgemeester. Kijk!

billing Jezuschristus, hij is dus echt gekomen!

Burgemeester Stockmann baant zich bedaard een weg door de massa, groet hoffelijk en stelt zich op bij de wand links. Even later komt dokter Stockmann door de deur rechts op het voortoneel. Hij heeft een zwarte geklede jas aan met een witte halsdoek. Een paar mensen klappen onzeker, maar ze krijgen te maken met een gedempt gesis. Het wordt stil.

stockmann *op gedempte toon* Hoe is het met je, Katrine?

katrine Goed, dank je. *zachter* Wind jezelf nou niet op, Tomas.

stockmann Ik weet me heus wel te beheersen, hoor.

Hij kijkt op zijn horloge, gaat het podium op en buigt.

Het is kwart over... dus ik ga beginnen. *pakt zijn manuscript erbij*
aslaksen Eerst moet er een gespreksleider worden gekozen.

stockmann Dat is absoluut niet nodig.

een paar heren *roepen* Jawel!

burgemeester Ik ben ook van mening dat er een discussieleider wordt
gekozen.

stockmann Ik heb toch deze vergadering bijeengeroepen om een
voordracht te houden, Peter!

burgemeester De voordracht van de arts van het kuuroord kan
aanleiding geven tot een botsing van meningen.

meerdere stemmen *uit de menigte* Een gespreksleider! Een voorzitter!

hovstad De meerderheid van de vergadering lijkt een gespreksleider te
eisen.

stockmann *beheerst* Voor mijn part, de meerderheid krijgt zijn zin.

aslaksen Wilt u die taak niet op u nemen, mijnheer de burgemeester?

drie heren *klappen* Bravo! Bravo!

burgemeester Om vele redenen die jullie wel begrijpen, moet ik dat van
de hand wijzen. Maar gelukkig hebben we in ons midden een man die
naar mijn mening iedereen kan accepteren. Ik doel op de voorzitter van
het genootschap van huiseigenaren, boekdrukker Aslaksen!

vele stemmen Ja, ja! Leve Aslaksen. Een hoera voor Aslaksen!

Dokter Stockmann pakt zijn manuscript en gaat het podium af.

aslaksen Als mijn medeburgers mij daartoe oproepen, mag ik niet...

Geklap en kreten van bijval. Aslaksen bestijgt het podium.

billing *schrijft* 'Boekdrukker Aslaksen bij acclamatie gekozen.'

aslaksen Nu ik op deze plek sta, neem ik de vrijheid een paar woorden
te zeggen. Ik ben een discreet en vredelievend mens die voor
bedachtzame matigheid opkomt – en voor matige bedachtzaamheid,
iedereen die mij kent, weet dat.

vele stemmen Ja! Juist ja, Aslaksen!

aslaksen Ik heb in de school van het leven de ervaring opgedaan dat
matiging een deugd is die de burger het beste past en...

burgemeester Bravo!

aslaksen ...en dat bedachtzaamheid en matiging de samenleving ook het beste dient. Daarom wil ik de geachte medeburger die deze vergadering bijeengeroepen heeft verzoeken dat hij zich binnen de grenzen van matigheid houdt.

een man *bij de deur* Proost, op de bond van matiging!

een stem Hou je kop!

velen Sst, sst!

aslaksen Geen interrupties, mijne heren! Is er iemand die het woord wil? burgemeester Mijnheer de voorzitter!

aslaksen Mijnheer de burgemeester heeft het woord.

burgemeester Met het oog op de nauwe verwantschap waarin ik, zoals bekend, met de waarnemend arts van het kuuroord sta, geef ik er de voorkeur aan hier vanavond niet mijn mening te uiten. Maar mijn functie bij het kuuroord en de zorg voor de vitale belangen van de stad dwingen mij ertoe een voorstel in te dienen. Ik durf te stellen dat niemand van de hier aanwezige burgers het wenselijk vindt dat een onbetrouwbare en overdreven voorstelling van zaken over de sanitaire voorzieningen van het kuuroord en van de stad verder wordt verspreid.

vele stemmen Nee, nee, nee! Niks daarvan! Wij protesteren daartegen!

burgemeester Ik stel daarom voor dat de vergadering het de arts van het kuuroord niet toestaat zijn voorstelling van zaken voor te lezen hetzij voor te dragen.

stockmann *kwaad* Niet toestaan...?! Wat krijgen we nou!

katrine *hoest* Hm... hm...!

stockmann *herstelt zich* Mij best, je doet maar.

burgemeester Ik heb in mijn verklaring in De volksbode het publiek met de essentiële feiten vertrouwd gemaakt, zodat alle goedgezinde burgers moeiteloos hun eigen oordeel kunnen vormen. Men kan daaruit opmaken dat het voorstel van de arts van het kuuroord – afgezien van een motie van wantrouwen jegens de leidende mannen van deze stad – in wezen als gevolg heeft de belastingplichtige inwoners met een nodeloze uitgave van minstens honderdduizend kronen op te zadelen.

Afkeurende geluiden en hier en daar gefluit.

aslaksen *luit de bel* Stilte, mijne heren! Ik ben zo vrij het voorstel van de burgemeester te steunen. Ook ik ben van mening dat er iets achter de actie van dokter Stockmann steekt. Hij heeft het over het kuuroord,

maar hij streeft een revolutie na, hij wil het bestuur van de stad in andere handen geven. Niemand twijfelt aan de redelijke bedoelingen van dokter Stockmann, lieve hemel, daarover kunnen de meningen niet verdeeld zijn. Ik ben ook voorstander van burgerlijk zelfbestuur als het voor de belastingplichtigen maar niet te duur uitvalt. Dat is echter wel het geval en daarom – goddomme – neem mij niet kwalijk – kan ik niet met dokter Stockmann meegaan. Je kunt goud ook te duur kopen, dat is mijn mening.

Levendig applaus van alle kanten.

hovstad Ook ik voel me ertoe geroepen mijn standpunt te verklaren. Aanvankelijk leek de actie van dokter Stockmann nogal wat enthousiasme op te wekken en ik heb het zo onpartijdig als ik kon gesteund. Maar toen kregen we er lucht van dat we ons door een valse voorstelling van zaken hadden laten leiden.

stockmann Vals...?!

hovstad Een minder betrouwbare voorstelling van zaken dan. De verklaring van de burgemeester heeft dat aangetoond. Ik hoop dat niemand hier in de zaal twijfelt aan mijn liberale instelling. De houding van De volksbode in grote politieke vraagstukken is iedereen bekend. Maar ik heb van ervaren, verstandige mensen geleerd dat in louter plaatselijke aangelegenheden een krant met een zekere terughoudendheid te werk moet gaan.

aslaksen Volkomen met de spreker eens.

hovstad En bij de desbetreffende aangelegenheid staat het buiten kijf dat dokter Stockmann de publieke opinie tegen zich heeft. Wat is de eerste en voornaamste plicht van een redacteur, mijne heren? Moet hij niet de gangbare mening van zijn lezers weergeven? Heeft hij ook niet het stilzwijgende mandaat standvastig en onvermoeibaar het welzijn van gelijkgezinden te bevorderen? Of vergis ik mij daarin?

vele stemmen Nee, nee! Redacteur Hovstad heeft gelijk!

hovstad Ik heb een zwaar gevecht geleverd om met een man te breken in wiens huis ik de laatste tijd vaak te gast ben geweest – een man die tot op de dag van vandaag zich kon verheugen in de ongedeelde goodwill van zijn medeburgers – een man wiens enige, of in elk geval wiens wezenlijke tekortkoming is dat hij zich eerder door zijn hart dan door zijn hoofd laat leiden.

een paar verspreide stemmen Dat is waar! Leve dokter Stockmann!
hovstad Maar mijn plicht tegenover de gemeenschap dwong mij met hem te breken. En dan is er nog een reden die mij noodzaakt het gevecht met hem aan te gaan en hem, zo mogelijk, van het noodlottige pad af te brengen dat hij heeft ingeslagen, het is uit consideratie voor zijn gezin...

stockmann Houdt u aan de waterleiding en de riolering!

hovstad ...uit consideratie voor zijn vrouw en zijn minderjarige kinderen.

morten Zijn wij dat, mama?

katrine Sst...!

aslaksen Ik wil daarom het voorstel van mijnheer de burgemeester in stemming brengen.

stockmann Dat is niet nodig! Ik ben vanavond niet van plan om over de rotzooi daar in het kuuroord te praten. Nee, jullie krijgen iets heel anders te horen.

burgemeester *half fluid* Wat krijgen we nou weer?

een dronken man *achter bij de uitgang* Ik ben belastingberechtigd! En daarom ook meningsberechtigd! Ik ben vol – vast – en onvoorstelbaar van mening dat...

meerdere stemmen Kop dicht, daarachter!

anderen Hij is bezopen! Gooi hem eruit!

De dronken man wordt eruit gezet.

stockmann Heb ik het woord?

aslaksen *luidt de bel* Dokter Stockmann heeft het woord!

stockmann Als iemand een paar dagen geleden het gewaagd zou hebben, zoals hier vanavond, mij de mond te snoeren, zou ik als een leeuw voor mijn onschendbare rechten zijn opgekomen! Maar nu kan het mij allemaal niet schelen, want ik heb belangrijker zaken om me over uit te spreken.

De menigte dringt zich dichter om hem heen. Morten Kiil is tussen de omstanders te zien.

Ik heb de afgelopen dagen veel nagedacht – zo vaak en over zoveel dingen gepiekerd dat uiteindelijk mijn hoofd overliep...

burgemeester *hoest* Hm...!

stockmann ...maar toen had ik plotseling alles door en ik zag helder de samenhang. Daarom sta ik hier vanavond. Ik zal belangrijke

onthullingen doen, beste medeburgers! Ik zal jullie laten delen in een ontdekking met een totaal andere draagwijdte dan de bagatel dat de waterleiding is vergiftigd en dat ons geneeskrachtig kuuroord op pestilente grond staat.

vele stemmen *schreeuwend* Heb het niet over het kuuroord! We willen het niet horen! Niks daarvan!

stockmann Ik zei dat ik het wil hebben over een belangrijke ontdekking die ik deze afgelopen dagen heb gemaakt – de ontdekking dat alle bronnen van onze moraal zijn vergiftigd en dat onze hele samenleving is gebaseerd op de pestilente grond van de leugen.

verblufte stemmen *halfluid* Wat zegt-ie?

burgemeester Wat een insinuatie...!

aslaksen *met de hand op de bel* De spreker wordt verzocht zijn taal te matigen.

stockmann Ik heb van de stad waar ik geboren ben gehouden, zoals alleen iemand van de plek van zijn jeugd kan houden. Ik was nog jong toen ik hier wegging en de afstand, het gemis en de herinneringen wierpen een extra glans op deze stad en zijn mensen.

Hier en daar geklap en kreten van bijval.

Toen zat ik vele jaren in een vreselijke uithoek hoog in het noorden. Als ik onder de mensen kwam die daar huisden tussen de steenhopen, had ik vaak het gevoel dat die arme stakkers beter af zouden zijn geweest met een dierenarts dan met een man als ik.

Gemompel in de zaal.

billing *legt zijn pen neer* Zoiets heb ik sakkerdeju nog nooit gehoord...!

hovstad Dat is een belediging van het gewone, fatsoenlijke volk!

stockmann Wacht even! Ik denk dat niemand mij ervan kan

beschuldigen dat ik daar in het noorden mijn vaderstad was vergeten. Ik was daar een van de eidereenden die op zijn nest zat en wat ik uitbroedde – was het plan van het kuuroord hier.

Geklap en protest.

En toen het lot mij eindelijk zo wonderbaarlijk gezind was dat ik weer naar huis kon gaan – ja, mijn medeburgers, toen vond ik dat ik niets ter wereld nog te wensen had. Slechts één wens had ik nog: om met onvermoeibaar, vurig enthousiasme voor de stad en voor het welzijn van de gemeenschap te werken.

burgemeester *kijkt naar het plafond* De manier waarop is nogal zonderling – hm...

stockmann En zo leefde ik hier en zwolg als een blinde in gelukzaligheid. Maar gisterochtend – nee, eigenlijk eergisteravond – gingen de ogen van mijn geest wijdopen en het eerste dat ik kreeg te zien was de grenzeloze domheid van de autoriteiten...

Lawaai, geroep en gelach. Mevrouw Stockmann hoest nadrukkelijk.
burgemeester Mijnheer de voorzitter!

aslaksen *luidt de bel* Uit hoofde van mijn volmacht...!

stockmann Om mij op één woord vast te pinnen, is kleinzielig, meneer Aslaksen! Ik bedoel alleen maar dat ik lucht kreeg van de grenzeloze vuile streken waar de politici daar in het kuuroord zich aan schuldig hebben gemaakt. Aan politici heb ik een broertje dood – ik heb mijn buik vol van zulk soort gasten. Het zijn geiten in een jonge aanplant, overal richten ze onheil aan, ze staan een vrij man in de weg, waar hij zich ook wendt of keert, en het liefst zou ik zien dat we ze als ongedierte konden uitroeien...

Onrust in de zaal.

burgemeester Mijnheer de voorzitter, u laat dergelijke uitlatingen toe?

aslaksen *met de hand op de bel* Dokter Stockmann...!

stockmann Ik begrijp alleen niet dat ik pas nu uit de droom ben geholpen over deze heren, want ik heb toch dagelijks een prachtexemplaar van dat soort hier in de stad voor ogen – mijn broer Peter – traag van begrip en taai in zijn vooroordelen...

Gelach, lawaai en gefluit. Mevrouw Stockmann hoest onverdroten.
Aslaksen luidt heftig de bel.

de dronken man *die weer binnen is gekomen* Bedoel je mij soms? Ik heet Petersen, maar ik mag hangen als ik...

woedende stemmen Eruit met die zatlap! Gooi hem eruit!

De man wordt eruit gegooid.

burgemeester Wie was dat?

een omstander Ken hem niet, mijnheer de burgemeester.

een ander Hij is niet van hier.

een derde Ik geloof een cargadoor uit...

De rest is niet te verstaan.

aslaksen De man heeft kennelijk teveel gedronken... Ga verder, dokter Stockmann, maar probeert u eindelijk eens uw taal te matigen.

stockmann Nou, goed dan, beste medeburgers. Ik zal me niet verder uitlaten over onze heren politici. En als iemand van jullie uit wat ik net heb gezegd, concludeert dat ik deze heren vanavond te lijf wil gaan, vergist zich, die vergist zich schromelijk. Want ik koester de troostrijke gedachte dat deze fossielen van een uitstervend gedachtengoed op een bewonderingswaardige wijze zichzelf naar de andere wereld zullen helpen. Ze hebben niet de hulp van een dokter nodig om hun dodelijke afgang te bespoedigen. En dat soort lui zijn ook niet het grootste gevaar voor de gemeenschap, zij zijn niet de ergsten die onze levensbron in morele zin vergiftigen en de grond onder onze voeten verpesten, zij zijn niet de gevaarlijkste vijanden van de waarheid en de vrijheid in onze samenleving.

geroep van alle kanten Wie dan wel? Wie zijn het? Namen!

stockmann Jullie kunnen je erop verlaten dat ik ze zal noemen! Want dat is juist de grootste ontdekking die ik gisteren heb gedaan. *verheft zijn stem* De gevaarlijkste vijand van de waarheid en de vrijheid onder ons is de robuuste meerderheid. Jazeker, de vervloekte, robuuste, liberale meerderheid – die is het! Nu weten jullie het.

Enorm tumult in de zaal. De meesten schreeuwen, stampen en fluiten. Een paar oudere heren wisselen heimelijk blikken met elkaar en lijken zich te verkneukelen. Mevrouw Stockmann staat bangelijk op. Eilif en Morten gaan dreigend op een paar schooljongens af die stennis schoppen. Aslaksen luidt de bel en maant tot kalnte. Hovstad en Billing spreken allebei, maar ze zijn niet te verstaan. Eindelijk wordt het stil.

aslaksen De gespreksleider verwacht dat de spreker zijn onbezonnen uitlatingen terugneemt.

stockmann Nooit en te nimmer, Aslaksen. De overgrote meerderheid in onze gemeenschap berooft mij van mijn vrijheid en wil het mij verbieden de waarheid te zeggen.

hovstad De meerderheid heeft altijd het recht aan zijn kant.

billing En de waarheid ook, godsakkerdeju!

stockmann De meerderheid heeft nooit het recht aan zijn kant, zeg ik! Dat is een van die maatschappelijke leugens waartegen een vrij, weldenkend mens in opstand moet komen. Wie vormt de meerderheid

van de bevolking in een land? Zijn het de intellectuelen of zijn het de dommen? We zullen het er wel over eens zijn dat heden ten dage de dommen op de hele aardbol een absoluut overweldigende meerderheid vormen. Maar het kan toch verdomme nooit en te nimmer juist zijn dat de dommen over de intellectuelen heersen!

Lawaai en geschreeuw.

Ja, ja, jullie kunnen mij overschreeuwen, maar weerleggen kunnen jullie het niet. De meerderheid heeft de macht – jammer genoeg – maar het recht heeft ze niet. Het recht heb ik en een paar anderen, een paar individuen. De minderheid heeft altijd het recht.

Weer een hoop lawaai.

hovstad Ha, ha, dus dokter Stockmann is sinds eergisteren aristocraat geworden!

stockmann Ik zei dat ik geen woord verspil aan die kleinzielige, bekrompen kliek puffend in de achterhoede. Met hen heeft het frisse, kloppende leven niets van doen. Nee, ik denk aan de weinigen, de enkelen onder ons die zich de jonge, ontkiemende waarheden eigen hebben gemaakt. Die mannen staan als het ware op zo ver vooruitgeschoven voorposten dat de robuuste meerderheid bij lange na niet op gelijke hoogte met hen kan komen – en daar vechten ze voor de waarheid die voor het bewustzijn nog te jong is om een meerderheid achter zich te hebben.

hovstad Dus dokter Stockmann is nu een revolutionair!

stockmann Ja, natuurlijk ben ik dat, mijnheer Hovstad! Ik preek de revolutie tegen de leugen dat de meerderheid de waarheid in pacht heeft. Wat zijn het voor waarheden waar de meerderheid zich op beroept? Het zijn zulke bejaarde waarheden dat ze op weg zijn aftands te worden. Als een waarheid zo oud is geworden, dan is ze goed op weg een leugen te worden, mijne heren.

Gelach en honende kreten.

Ja, ja, jullie kunnen me geloven of niet, maar waarheden hebben niet het taaie eeuwige leven van Methusalem, zoals men zichzelf wijsmaakt. Een normaal opgebouwde waarheid heeft – laten we zeggen – in de regel een levensduur van zeventien, achttien, hooguit twintig jaar, zelden langer. Maar dergelijke stokoude waarheden zijn altijd zo mager als een lat. Desalniettemin is het pas dan dat de meerderheid zich

ermee gaat bezighouden en ze de samenleving aanbeveelt als gezond geestelijk voedsel. Maar veel voedingswaarde zit er niet in zulk soort kost, dat kan ik jullie verzekeren, als arts heb ik daar een beetje verstand van. Al die meerderheidswaarheden zijn als spek van vorig jaar, als een ranzige, beschimmelde, groen uitgeslagen ham, ze zijn de oorzaak van de morele scheurbuik die woekert in alle lagen van de samenleving.

aslaksen Het lijkt mij dat de geachte spreker ver van het thema afdwaalt. burgemeester Ik sluit mij in essentie aan bij de mening van de voorzitter. stockmann Je bent niet goed wijs, Peter! Ik hou me zo nauw aan het thema als maar kan! Want daar wil ik het over hebben, het is precies de massa, de grote hoop, die vervloekte robuuste meerderheid, die de bron van ons leven in morele zin vergiftigt en de grond onder onze voeten verpest.

hovstad En dat doet de ruimdenkende meerderheid omdat ze verstandig genoeg is om zekere, geaccepteerde waarheden te huldigen?

stockmann Ach, m'n beste Hovstad, zwam toch niet over zekere waarheden! De waarheden die de massa accepteert zijn de waarheden die de voorvechters in de tijd van onze grootvaders voor zeker hielden. Wij, de voorvechters van vandaag, accepteren die waarheden niet langer. En ik ben ervan overtuigd dat er slechts één zekere waarheid bestaat, namelijk dat een samenleving geen gezond leven kan leiden met dergelijke afgesleten, futloze waarheden.

hovstad In plaats van hier in het luchtledige te praten zou het leuk zijn te horen met wat voor afgesleten, futloze waarheden wij leven.

Applaus van vele kanten.

stockmann O, ik kan een hele hoop van dergelijke abominaties oplepelen, maar ik wil me in de eerste plaats houden aan één geaccepteerde waarheid die in wezen een gore leugen is, waar zowel de heer Hovstad als alle sympatisanten van De volksbode van leven.

hovstad En die is...?

stockmann Dat is de van jullie voorvaders geërfde en wijdverbreide inhoudsloze doctrine dat het plebs, het gepeupel, de massa, de kern van het volk is – dat het gewone volk, de onwetende en ongeschoolde in de samenleving hetzelfde recht heeft om te oordelen en goed te

keuren, om te bepalen en te beslissen als de individuele, intellectueel vooraanstaande figuren.

billing Kanonnen, zoiets heb ik nog nooit...

hovstad *gelijktijdig, roept* Neem hier goed notie van, medeburgers! verontwaardigde stemmen Ho, ho, zijn wij niet het volk? Moeten alleen de voorname heren de boel bepalen!

een arbeider Eruit met de vent die zo staat te ouwehoeren!

anderen Gooi hem eruit!

een burger *schreeuwt* Blaas je hoorn, Evensen!

Enorme tonen van de alpenhoorn zijn te horen, geschreeuw en woedend lawaai in de zaal.

stockmann *als het tumult is gaan liggen* Wees toch redelijk! Kunnen jullie er niet tegen één keer de stem van de waarheid te horen? Ik verlang heus niet dat jullie het meteen met mij eens zijn. Maar ik had tenminste van de heer Hovstad verwacht dat hij, als hij even alles op een rijtje had gezet, mij gelijk zou hebben gegeven. De heer Hovstad staat zich erop voor een vrijdenker te zijn...

verwonderde vragen *op gedempte toon* Een vrijdenker, zei hij? Wat? Is redacteur Hovstad een vrijdenker?

hovstad *roept* Bewijzen, dokter Stockmann! Wanneer heb ik dat ooit geschreven?

stockmann *denkt even na* Verdomd, u heeft gelijk – die moed heeft u nooit gehad. Goed, ik wil u niet in een moeilijk parket brengen, meneer Hovstad. Laten we zeggen dat ik dan de vrijdenker ben. Want ik zal het wetenschappelijk bewijs leveren dat De volksbode jullie allemaal zand in de ogen strooit als ze jullie wijsmaakt dat jullie, het plebs, de massa de ware kern van het volk zijn. Dat is gewoon een leugen van de krant! Het plebs is niets anders dan de grondstof waaruit een volk wordt gemaakt.

Gegrom, gelach en rumoer in de zaal.

Zo is het toch overal met al het leven op de wereld? Wat is het verschil tussen een goed ras en een slecht ras in de dierenwereld? Neem een gewone kip. Wat is zo'n schrompel stuk pluimvee waard als vlees? Niet veel, toch? En wat voor soort eieren legt het? Een redelijk fatsoenlijke kraai of een raaf legt bijna net zo'n goed ei. Neem daarentegen een Spaanse of Japanse rashen, of een trotse fazant of een kalkoen – ja, dan zien jullie het verschil! Of ik denk aan de hond, waarmee wij

mensen zo'n ongelooflijk nauwe band hebben. Denk eerst eens aan een ordinaire straathond – ik bedoel zo'n smerig, harig vuilnisbakkenras dat de straten afschuimt en tegen de muren van de huizen pist. En vergelijk dan dat vuilnisbakkenras met een poedel die generaties lang uit voorname huizen stamt, waar hij het beste voer heeft gekregen en de kans heeft gehad harmonische stemmen en muziek te horen. Geloven jullie niet dat bij een poedel de hersenen totaal anders ontwikkeld zijn dan bij een straathond? Jazeker, daar kun je van op aan! Juist zulke raspoedels worden door circuslui afgericht om de ongelooflijkste kunststukjes uit te halen. Een ordinaire straathond leert dat nooit, al gaat-ie op z'n kop staan.

Lawaai en grappenmakerij in de zaal.

een burger *roept* Wilt u ons voor honden uitmaken?

een andere man We zijn geen dieren, dokter Stockmann!

stockmann En of wij dieren zijn, mijn beste! Wij zijn de beste dieren die je maar wensen kunt. Maar voorname dieren onder ons zijn er zelden.

Er is een gigantisch verschil tussen poedelmensen en

straathondmensen. En het komische aan de zaak is dat redacteur

Hovstad het helemaal met mij eens is zolang we het over vierbenige dieren hebben...

hovstad Ja, daar kan ik in meegaan.

stockmann Jawel, maar zodra ik de theorie op tweebeenen uitbreid,

dan geeft meneer Hovstad niet thuis, dan durft hij geen eigen mening

meer te hebben of zijn eigen gedachten tot een logische conclusie te

denken. Dan zet hij liever de theorie op zijn kop en verkondigt in De

volksbode dat kippen en straathonden de ware prachtexemplaren in de

menagerie zijn. Zoiets gebeurt altijd zolang het plebejische in de genen

zit en men zich niet tot een intellectuele elite heeft opgewerkt.

hovstad Ik maak geen aanspraak op wat voor elite dan ook. Ik ben van

eenvoudige boerenkomaf en ik ben er trots op dat mijn wortels diep in

het plebs liggen dat hier belachelijk wordt gemaakt.

vele arbeiders Hoera voor Hovstad! Hoera, hoera!

stockmann Het soort plebs waar ik het over heb, vind je niet alleen in de

onderste lagen, het kruipt en krioelt om ons heen – tot in de bovenste

lagen van de samenleving. Kijk alleen maar naar jullie eigen

respectabele, fatsoenlijke burgemeester! Mijn broer Peter is net zo goed een plebejer als wie dan ook die op twee schoenen loopt...

Gelach en gesis.

burgemeester Ik protesteer tegen dergelijke persoonlijke toespelingen. stockmann *onverstoorbaar* ...en niet omdat hij, net als ik, van een of andere ouwe, gore zeerover uit Pommeren of daaromtrent afstamt – want daar stammen we namelijk vanaf...

burgemeester Absurde bakerpraatjes. Ik ontken het!

stockmann ...maar omdat hij denkt wat zijn superieuren denken en omdat hij meent wat zijn superieuren menen. Lui die dat doen zijn intellectueel plebs en daarom is mijn fantastische broer Peter in wezen allesbehalve elitair – en dientengevolge ook allesbehalve vrijzinnig.

burgemeester Mijnheer de voorzitter...!

hovstad Dus de elite in ons land zijn de vrijzinnigen? Dat is weer wat nieuws.

Gelach in de vergadering.

stockmann Ja, dat behoort ook tot een van mijn nieuwste ontdekkingen. En ook dat ruimdenkendheid bijna precies hetzelfde is als moreel gedrag. Daarom stel ik dat het volstrekt onverantwoordelijk is van De volksbode om dag in dag uit de foute doctrine te verkondigen dat de massa, het gewone volk, de robuuste meerderheid het monopolie bezit op ruimdenkendheid en moreel gedrag – en ik zeg dat corruptie, verderf en alle mogelijke geestelijke rotzooi iets is dat naar de cultuur doorsijpelt, net zoals alle troep van de looierijen boven in het Mølledal beneden doorsijpelt naar het kuuroord!

Lawaai en interrupties.

Dokter Stockmann gaat onverstoorbaar verder, hartstochtelijk en met een glimlach.

Desondanks predikt dezelfde Volksbode dat de massa, het gewone volk, naar een hoger levensniveau moet worden opgetild! Maar, godallejezusnogantoe, als de doctrine van De volksbode steekhoudend is dan zou de verheffing van de massa tevens betekenen dat ze in het verderf wordt gestort! Maar gelukkig is het een oude, overerfde volksleugen dat cultuur demoraliserend werkt. Nee, het is de domheid, armoede, de weerzinwekkende levensomstandigheden die het werk van de duivel uitvoert! In een huis waar dagelijks niet gelucht en geveegd

wordt – mijn vrouw Katrine beweert dat de vloer ook geschrobd moet worden, maar daar kun je over discussiëren – in zo'n huis, zeg ik, raken de mensen binnen twee, drie jaar het vermogen kwijt om te denken en moreel te handelen. Zuurstofgebrek put het geweten uit. En er is een behoorlijk gebrek aan zuurstof in vele, vele huizen hier in de stad als de hele robuuste meerderheid zo gewetenloos kan zijn om de bloei van de stad te willen bouwen op een moeras van leugens en bedrog. aslaksen Zo'n grove beschuldiging aan het adres van de hele gemeenschap is ontoelaatbaar.

een heer Ik verzoek de voorzitter de spreker het woord te ontnemen. opgewonden stemmen Ja, ja! Helemaal mee eens! Ontneem hem het woord!

stockmann *opvliegend* Dan schreeuw ik de waarheid op alle hoeken van de straten uit! Ik zal in de kranten van andere steden schrijven! Het hele land zal weten wat hier aan de hand is!

hovstad Het lijkt erop dat dokter Stockmann de stad wil ruïneren.

stockmann Jazeker, zoveel hou ik van mijn stad dat ik haar liever wil ruïneren dan op een leugen te zien opbloeien.

aslaksen Dat is kras.

Lawaai en gefluit. Mevrouw Stockmann hoest tevergeefs, dokter Stockmann hoort het niet.

hovstad *roept boven het lawaai uit* Iemand die de hele gemeenschap wil ruïneren is een verrader.

stockmann *steeds opgewondener* Wat doet het ertoe dat een leugenachtige gemeenschap wordt geruïneerd! Ze moet met de grond gelijkgemaakt worden, zeg ik! Iedereen die leeft van leugens moet als ongedierte worden uitgeroeid! Jullie verpesten uiteindelijk het hele land, jullie weten het zover te krijgen dat het hele land het verdient te worden geruïneerd. En als het zover komt, dan zeg ik uit de grond van mijn hart: laat het hele land een ruïne worden, roei heel dat volk uit!

een man *in de menigte* Die vent tatert als een volksverrader!

billing Daar klinkt de stem van het volk, sodeju!

de hele menigte *schreeuwt* Ja, ja! Hij is een volksverrader! Hij haat zijn land! Hij haat het hele volk!

aslaksen Ik ben als burger en als mens diep geschokt over wat ik hier heb moeten horen. Dokter Stockmann heeft zijn ware gedaante getoond

op een manier waar ik hem in mijn wildste dromen niet toe in staat had geacht. Ik moet mij daarom jammer genoeg aansluiten bij de mening die zo-even door de geachte medeburgers werd geuit. En ik stel voor dat die mening in een motie wordt uitgedrukt. Ik stel daarom het volgende voor: 'De vergadering verklaart dat de arts van het kuuroord, dokter Tomas Stockmann, wordt beschouwd als een volksverrader.'

Stormachtig hoera-geroep en applaus. Een groot aantal mensen omringt dokter Stockmann en hij wordt uitgefloten. Mevrouw Stockmann en Petra zijn opgestaan. Morten en Eilif raken slaags met andere schooljongens die ook hebben gefloten. Een paar volwassenen halen hen uit elkaar.

stockmann *tegen de mensen die fluiten* O, stelletje domkoppen – ik zeg jullie dat...

aslaksen *luidt de bel* Dokter Stockmann heeft niet langer het woord. Een formele stemming moet plaatsvinden, maar om persoonlijke gevoelens te sparen, gebeurt het schriftelijk en anoniem. Heeft u papier, mijnheer Billing?

billing Ik heb blauw en wit papier...

aslaksen *komt van het podium af* Mooi zo, dan gaat het sneller. Knip het in repen, zo ja. *tegen de vergadering* Blauw betekent 'Nee', wit 'Ja'. Ik ga rond en verzamel de stemmen.

De burgemeester verlaat de zaal. Aslaksen en een paar anderen gaan met de repen papier in hun hoed rond in de vergadering.

een heer *tegen Hovstad* Wat is er met dokter Stockmann aan de hand? Wat moeten we hiervan denken?

hovstad U weet toch wat voor een heethoofd hij is.

een andere heer *tegen Billing* Zeg 'ns, u komt vaak bij hem over de vloer. Heeft u gemerkt dat hij drinkt?

billing Ik mag hangen als ik weet wat ik moet zeggen. Er staat altijd drank op tafel als je komt.

een derde heer Nee, ik geloof eerder dat hij niet goed bij z'n verstand is. de eerste heer Zou dat soms erfelijk zijn in de familie?

billing Dat is goed mogelijk.

een vierde heer Het is gewoon puur kwaadwilligheid, wraak voor het een of ander.

billing Een paar dagen geleden had hij het inderdaad over een salarisverhoging, maar die heeft hij niet gekregen.
alle heren *zijn het met elkaar eens* Aha, dat verklaart het!
de dronken man *in de menigte* Ik wil een blauwe hebben! En ook een witte!

geroep Weer die dronken vent! Eruit met hem!
morten kiil *komt bij dokter Stockmann* Zo, Stockmann, zie je nu wat er van zulk theater komt?

stockmann Ik heb mijn plicht gedaan.

morten kiil Hoe zat het ook alweer met de looierijen in het Mølledal?

stockmann Dat heeft u toch gehoord. Ik zei dat al die rotzooi daarvandaan komt.

morten kiil Ook van mijn looierij?

stockmann Jammer genoeg, ja, uw looierij is het allerergste.

morten kiil En dat wou je in de kranten zetten?!

stockmann Ik steek niets onder stoelen of banken.

morten kiil Dat kan je duur te staan komen, Stockmann.

Hij gaat.

een dikke heer *gaat naar Horster, zonder de dames te begroeten* Zo kapitein, u leent uw huis dus uit aan een volksverrader?

horster Volgens mij kan ik met mijn eigendom doen wat ik wil, mijnheer Vik.

de dikke man Dan heeft u er niets op tegen dat ik hetzelfde doe met het mijne.

horster Wat bedoelt u, mijnheer Vik?

de dikke man U zult morgen van mij horen.

Hij draait zich om en loopt weg.

petra Was dat niet uw reder, Horster?

horster Ja, dat was reder Vik.

aslaksen *gaat met de stempapiertjes in zijn hand het podium op en luidt de bel* Mijne heren, ik kan u de uitslag bekendmaken. Met alle stemmen, behalve ene...

een jongere heer Die was van de dronkelap!

aslaksen Met alle stemmen voor, behalve een van een beschonkene, heeft de vergadering de arts van het kuuroord, dokter Tomas

Stockmann, verklaard tot een volksverrader.

Geroep en uitingen van bijval.

Leve onze oude, eervolle gemeenschap van burgers! Wederom bijval.
Leve onze capabele en energieke burgemeester die zo loyaal de stem
van zijn bloed heeft onderdrukt!

Hoerageroep.

De vergadering is gesloten.

Hij stapt van het podium af.

billing Leve de voorzitter!

de hele menigte Hoera voor boekdrukker Aslaksen!

stockmann Petra, mijn hoed en mijn jas! Kapitein, heeft u nog plaats
voor passagiers naar de Nieuwe Wereld?

horster Voor u en de uwen zal ik plaats vrijmaken, dokter Stockmann.

stockmann *terwijl Petra hem in zijn jas helpt* Goed. Kom, Katrine! Kom,
jongens!

Hij neemt zijn vrouw bij de arm.

katrine *zachtjes* Laten we door de achterdeur gaan, lieve.

stockmann Niks door de achterdeur, Katrine. *met stemverheffing* Jullie
zullen van de volksverrader horen nog voor hij het stof van zijn
schoenen heeft geveegd! Ik ben niet zo goedhartig als een zeker
iemand. Ik zeg niet: 'Ik vergeef het jullie, want jullie weten niet wat jullie
doen.'

aslaksen *roept* Dat is godslastering, dokter Stockmann!

billing Dat is, godnon... Dat is een grove uitlating voor een eerzaam
mens.

een grove stem En hij bedreigt ons ook nog!

ophitsende stemmen We gooien bij hem de ruiten in! Doop hem in de
fjord!

een man *in de menigte* Blaas op je hoorn, Evensen! Toet, toet!

*Tonen van de alpenhoorn, gefluit en wild geschreeuw. Dokter
Stockmann gaat met zijn gezin naar de uitgang. Horster baant voor hen
een weg.*

de hele menigte *brult hen na* Volksverrader! Volksverrader!

Volksverrader!

billing *terwijl hij zijn aantekeningen ordent* Vanavond drink ik geen grog
bij Stockmann thuis, sodeju!

De menigte dringt naar de uitgang. Het lawaai gaat buiten verder. Op straat hoor je de roep: 'Volksverrader! Volksverrader!'

vijfde bedrijf

De werkkamer van dokter Stockmann. Langs de wanden boekenkasten en glazenkasten met verschillende preparaten. Op het achtertoneel is de deur naar de hal. Op het voortoneel links een deur naar de woonkamer. In de wand rechts zitten twee ramen, waarvan alle ruiten zijn kapotgeslagen. Middenin de werkkamer staat het bureau van dokter Stockmann, vol met boeken en papieren. Het vertrek is in wanorde. Het is ochtend. Dokter Stockmann, in ochtendjas, pantoffels en een huismutsje, staat kromgebogen met een paraplu te hengelen onder een van de kasten; uiteindelijk haalt hij er een steen onder vandaan.

stockmann *praat door de open deur van de woonkamer* Ik heb er nog een gevonden, Katrine.

katrine *vanuit de woonkamer* O, je vindt er beslist nog heel wat.

stockmann *legt de steen bij een hoop andere op het bureau* De stenen zal ik als een heiligdom bewaren. Eilif en Morten zullen ze elke dag zien en als ze volwassen zijn, zullen zij ze erven. *hengelt onder een boekenkast* Is ze – verdomme, hoe heet ze ook alweer – die griet – is ze nog niet bij de glazensetter geweest?

katrine *komt binnen* Jawel, maar hij zei dat hij niet wist of hij vandaag kon komen.

stockmann Je zult zien dat hij niet durft.

katrine Volgens Randine durft hij niet vanwege de burenen. *praat in de woonkamer* Wat is er, Randine? O. *gaat naar binnen en komt meteen weer terug* Een brief voor jou, Tomas.

stockmann Laat 'ns zien. *maakt de brief open en leest* Aha.

katrine Van wie is-ie?

stockmann Van de huisbaas. Hij zegt ons de huur op.

katrine Echt? Zo'n fatsoenlijke man...

stockmann *kijkt naar de brief* Hij durft niet anders, schrijft hij. Hij doet het met tegenzin, maar hij durft niet anders – omwille van zijn stadsgenoten – uit respect voor de publieke opinie – hij is in een afhankelijke positie – durft bepaalde invloedrijke figuren niet voor het hoofd te stoten...

katrine Zo zie je, Tomas.

stockmann Ja, ja, ik zie het heus wel, het zijn allemaal lafaards, hier in de stad. Geen mens durft iets te doen uit angst voor de anderen. *gooit de brief op het bureau* Maar het zal ons worst wezen, Katrine. We vertrekken naar de Nieuwe Wereld en dan...

katrine Heb je dat wel goed overdacht, Tomas, dat met die reis?

stockmann Moet ik soms hier blijven, waar ze mij als volksverrader aan de schandpaal hebben gezet, gebrandmerkt, mijn ruiten hebben ingeslagen! Kijk eens, Katrine, ze hebben ook een scheur in mijn zwarte broek gemaakt.

katrine O nee, je beste broek!

stockmann Je moet ook nooit je beste broek aantrekken als je de straat opgaat om voor vrijheid en waarheid te vechten. Die broek kan me niet zoveel schelen, die kan je altijd weer verstellen. Maar dat het gepeupel, het plebs het waagt mij te lijf te gaan alsof het mijns gelijken zijn – dat is iets wat ik verdomme niet kan verteren!

katrine Ja, ze zijn ontzettend grof tegen je tekeergegaan, Tomas. Maar moeten we daarom meteen het land verlaten?

stockmann Denk jij soms dat de plebejers in andere steden niet net zo onbeschoft zijn als hier? Het is lood om oud ijzer. Ach, krijg wat, laat de honden keffen, dat is niet het ergste. Het ergste is dat iedereen in het hele land slaaf van zijn partij is. Niet dat het in het vrije westen soms beter zou zijn, daar tieren de robuuste meerderheid, de liberale publieke opinie en al die andere hufters ook welig. Maar dingen gebeuren daar op grotere schaal, snap je. Ze kunnen je vermoorden, maar ze zullen je niet de hele tijd martelen, ze spannen een vrije ziel niet op de folterbank zoals hier. Desnoods kun je je helemaal buiten alles houden.

Hij loopt de kamer door.

Wist ik maar waar een oerwoud of een klein eiland in de Zuidzee voor een luttel bedrag te koop stond...

katrine Maar de jongens dan, Tomas?

stockmann *blijft staan* Jij bent een rare, Katrine! Heb je liever dat de jongens in een gemeenschap als de onze opgroeien? Je zei zelf gisteravond dat de helft van de bevolking knettergek is. En dat de andere helft niet zijn verstand heeft verloren, komt omdat het schapen zijn die geen verstand te verliezen hebben.

katrine Maar, lieve Tomas, je laat je soms ook zo doldriest uit.

stockmann Hoezo? Is het soms niet waar wat ik zeg? Zetten ze niet elk begrip op z'n kop? Roeren ze niet recht en onrecht tot één brij? Noemen ze niet alles leugen wat voor mij waarheid is? Maar het krankzinnigste is dat hier volwassen, 'liberale' mensen rondlopen die zichzelf en de anderen inbeelden dat ze ruimdenkend zijn! Heb je ooit zoiets gehoord, Katrine?

katrine Ja, ja, dat is krankzinnig, maar...

Petra komt vanuit de woonkamer binnen.

Kom je nu al van school?

petra Ja, ik ben ontslagen.

katrine Ontslagen?!

stockmann Jij ook!

petra Mevrouw Busk heeft me ontslagen en het leek me beter dat ik meteen maar ging.

stockmann Goed zo, kind, prima!

katrine Wie had gedacht dat mevrouw Busk zo gemeen zou zijn?!

petra Ach ma, ze is echt niet gemeen, ik zag duidelijk hoe moeilijk ze het ermee had. Maar ze durfde niet anders, zei ze, en toen ben ik ontslagen.

stockmann *lacht handenwrijvend* Ze durfde niet anders, zij ook! Fantastisch!

katrine Nou ja, na dat kwalijke spektakel van gisteravond.

petra Dat was niet het enige. Luister 'ns, papa!

stockmann Nou?

petra Mevrouw Busk liet me een aantal brieven zien die ze vanochtend had gekregen...

stockmann Anoniem, zeker?

petra Ja.

stockmann Ze hebben niet eens de moed hun naam eronder te zetten, Katrine!

petra En in twee ervan stond dat een heer die hier vaker over de vloer komt, gisteravond in de club had gezegd dat ik over bepaalde zaken een buitengewoon uitgesproken mening had...

stockmann Dat heb je hopelijk niet ontkend?

petra Nee, natuurlijk niet. Mevrouw Busk heeft zelf een tamelijk uitgesproken mening, als ik met haar alleen ben. Maar daar het nu over mij de ronde doet, durfde ze mij niet langer aan te houden.

katrine Stel je voor – iemand die hier vaak over de vloer komt! Nou zie je, wat je van je gastvrijheid krijgt, Tomas.

stockmann In dit walgelijke gat wil ik niet langer leven. Pak zo snel mogelijk de koffers, Katrine. We moeten weg, hoe eerder hoe beter.

katrine Stil, volgens mij is er iemand in de gang. Ga 'ns kijken, Petra.

petra *doet de deur open* Ach, u bent het, kapitein Horster? Kom binnen.

kapitein horster *komt binnen vanuit de hal* Goeiendag. Ik kom even langs om te kijken hoe het hier is.

stockmann *schudt hem de hand* Dank u, dat is heel vriendelijk van u.

katrine En bedankt dat u ons door de menigte heeft geholpen, kapitein Horster.

petra Maar hoe bent u zelf thuis gekomen?

horster O, het ging. Ik ben behoorlijk sterk en die lui zijn grotendeels schreeuwers.

stockmann Ja, is dat ontzettend laffe gedrag van hun niet verbazingwekkend? Kom, ik zal u iets laten zien! Hier liggen alle stenen die ze bij ons naar binnen hebben gegooid. Kijk eens goed! Ik mag hangen als er in de hele hoop meer dan twee fatsoenlijke keien zitten, de rest is gruis, echt grut. En toch stonden ze daarbuiten te tieren en te schreeuwen dat ze mij zouden toetakelen. Maar handelen – handelen – daar hebben ze hier geen kaas van gegeten!

horster Dat was voor u ook wel het beste, dokter Stockmann.

stockmann Zeker. Desondanks is het irritant, want als het ooit tot een serieuze knokpartij komt, ter verdediging van het landsbelang, dan zul je zien dat de publieke opinie liever de benen neemt en dat de robuuste meerderheid als een kudde schapen in het bos gaat schuilen, kapitein Horster. Dat is het wat mij triest stemt, dat doet mij pijn in het hart... Ach wat, in wezen is het eigenlijk allemaal onzin. Als ze zeggen dat ik een volksverrader ben, dan laat me ook een volksverrader zijn.

katrine Jij nooit, Tomas.

stockmann Wees daar niet zo zeker van, Katrine. Een kwaadaardig woord werkt als de schram van een naald in de long. En dat vervloekte woord... raak ik niet kwijt, het heeft zich vastgezet, hier in de hartstreek.

Daar graaft en boort het als een zuur. En daar helpt geen magnesium tegen.

petra Pfft, je moet gewoon om die mensen lachen, papa.

horster Ooit zullen ze er anders over denken, dokter Stockmann.

katrine Ja, Tomas, zo zeker als je daar staat.

stockmann Ja, misschien als het te laat is. Maar dan zullen ze wat beleven! Dan kunnen ze zich in hun rotzooi wentelen en het berouwen dat ze een patriot in ballingschap hebben gedreven. Wanneer vaart u uit, kapitein Horster?

horster Hm... daar wou ik eigenlijk met u over praten...

stockmann O, is er iets aan de hand met het schip?

horster Nee, maar ik ga niet mee.

petra Bent u soms ontslagen?

horster *glimlacht* Ja, precies.

petra U ook.

katrine Nu zie je het, Tomas.

stockmann En dat vanwege de waarheid! O, als ik dit van tevoren had geweten...

horster Neem het niet zo zwaar op, ik krijg wel werk bij een rederij buiten de stad.

stockmann En wel nog die reder Vik – een vermogend man, niet afhankelijk van wie of wat dan ook.... Een schande!

horster Het is anders een eerlijk iemand. Hij zei dat-ie me liever wou houden als hij het maar gedurfd had...

stockmann Maar hij durfde het niet? Nee, natuurlijk niet!

horster Het is niet makkelijk, zei hij, als je lid van een partij bent...

stockmann Een waar woord van een achtenswaardig man! Een partij is als een gehaktmolen, alle koppen worden tot één brij vermalen en daarom zijn ze allemaal zo dom als het achtereind van een varken, de hele bende!

katrine Tomas toch!

petra *tegen Horster* Had u ons maar niet naar huis gebracht, dan was dit misschien niet gebeurd.

horster Ik heb er geen spijt van.

petra *reikt hem de hand* Dank u wel!

horster *tegen dokter Stockmann* Wat ik nog wou zeggen: als u vastbesloten bent weg te gaan, heb ik nog wel een ander idee...

stockmann Dat is mooi, als we maar zo snel mogelijk weg kunnen...

katrine Stt... wordt er geklopt?

petra Dat is beslist oom Peter.

stockmann Aha! *roept* Binnen!

katrine Lieve Tomas, beloof me één ding...

Burgemeester Stockmann komt vanuit de hal.

burgemeester *in de deuropening* Ah, je bent bezig. Dan kom ik later...

stockmann Nee, nee, kom binnen.

burgemeester Maar ik wil onder vier ogen met je praten.

katrine Wij gaan dan zolang naar de woonkamer.

horster En ik kom later terug.

stockmann Nee, ga mee naar de woonkamer, ik wil nog het een en ander weten...

horster Goed, dan wacht ik daar.

Hij gaat achter mevrouw Stockmann en Petra naar de woonkamer. De burgemeester zegt niets, maar werpt een blik op de ruiten.

stockmann Behoorlijk luchtig hier vandaag, nietwaar? Zet je hoed op.

burgemeester Dank je, mag ik? *doet het* Volgens mij heb ik gisteren kou gehad, ik had het steenkoud...

stockmann O ja, ik vond het er verdomd warm.

burgemeester Het spijt me dat ik niet bij machte was die nachtelijke excessen te verhinderen.

stockmann Heb je me verder nog iets te zeggen?

burgemeester *haalt een grote brief tevoorschijn* Ik heb hier een schrijven van de directie van het kuuroord.

stockmann Ben ik ontslagen?

burgemeester Ja, met onmiddellijke ingang. *legt de brief op het bureau* Het spijt ons zeer, maar... vrijuit gezegd... vanwege de publieke opinie durfden we niet anders.

stockmann *glimlacht* Durfden jullie niet? Dat heb ik vandaag eerder gehoord.

burgemeester Alsjeblieft, ik wil dat jouw positie je duidelijk voor ogen staat. In de toekomst kun je er niet op rekenen dat je hier een praktijk kunt uitoefenen.

stockmann Loop naar de hel met je praktijk! Hoe weet jij dat zo zeker?
burgemeester Het genootschap van huiseigenaren laat een lijst van deur tot deur gaan. Alle weldenkende burgers worden opgeroepen niet meer van je diensten gebruik te maken en ik verzeker je dat geen enkele huisvader de moed zal hebben zijn handtekening te weigeren, ze durven gewoonweg niet.

stockmann Daar twijfel ik geen moment aan. En dan?

burgemeester Als ik je een raad mag geven, het lijkt mij het beste als je een tijdje de stad verlaat...

stockmann Met dat idee heb ik zelf ook gespeeld.

burgemeester Goed. En als je een half jaar tijd hebt gehad om na te denken en jij je na rijp beraad ertoe kunt zetten in een paar berouwvolle woorden je vergissing te erkennen...

stockmann Dan zou ik misschien mijn post terug kunnen krijgen, bedoel je?

burgemeester Misschien, dat is niet helemaal uitgesloten.

stockmann En de publieke opinie? Jullie durven het toch niet aan, vanwege de publieke opinie?

burgemeester De publieke opinie is een buitengewoon variabel iets. En, eerlijk gezegd, is het voor ons van het uiterste belang zo'n concessie van jouw hand te krijgen.

stockmann Ja, daar zouden jullie je vingers bij aflikken! Je bent verdomme blijkbaar vergeten wat ik van dat soort chicanes vind!

burgemeester Toen was je positie aanzienlijk gunstiger, toen kon je ervan uitgaan dat je de hele stad achter je had staan...

stockmann Ja, en nu moet ik voelen dat de hele stad op mijn nek zit... *wordt kwaad* Al had ik de duivel en z'n ouwe moer op mijn nek...!

Nooit... nooit, zeg ik je!

burgemeester Iemand die zijn gezin moet onderhouden zou niet zo durven handelen als jij doet. Daar heb jij het recht niet toe, Tomas.

stockmann Het recht niet! Er is maar één ding waar een vrij man het recht niet toe heeft en weet jij wat dat is?

burgemeester Nee.

stockmann Natuurlijk niet, maar ik zal het je vertellen. Een vrij man heeft niet het recht zichzelf als een schooier te bevuilen. Hij heeft niet het recht zich zo te gedragen dat hij zichzelf in het gezicht moet spugen!

burgemeester Dat klinkt buitengewoon plausibel, en als er geen andere verklaring voor jouw halsstarrigheid zou zijn... die is er echter wel...

stockmann Wat bedoel je daarmee?

burgemeester Dat weet jij maar al te goed. Maar als broer en weldenkend mens raad ik je aan niet al te vast op verwachtingen en vooruitzichten te bouwen die makkelijk verkeerd zouden kunnen uitvallen.

stockmann Waar doel jij in godsnaam op?

burgemeester Wil je mij echt wijsmaken dat jij niets afweet van de testamentaire maatregelen die leerlooier Kiil heeft getroffen?

stockmann Ik weet dat het beetje wat hij heeft naar een stichting van oud, noodlijdend werkvolk gaat. Maar wat gaat mij dat aan?

burgemeester Ten eerste is het niet een 'beetje'. Leerlooier Kiil is een vermogend man.

stockmann Ik had geen flauw idee...!

burgemeester Hm... echt niet? Je hebt dus ook geen flauw idee dat een niet gering deel van zijn vermogen naar je kinderen zal gaan en dat jij en je vrouw een lijfrente voor het leven op het kapitaal zullen krijgen? Heeft hij je dat niet verteld?

stockmann Mijn hemel, nee! Integendeel, hij heeft constant gefulmineerd over de absurde hoge belasting die hij moest betalen. Weet je dat heel zeker, Peter?

burgemeester Ik weet het uit betrouwbare bron.

stockmann Mijn god, dan blijft Katrine goed verzorgd achter – en de kinderen ook! Dat moet ik Katrine meteen vertellen... *roept* Katrine, Katrine!

burgemeester *houdt hem tegen* Sst..., zeg nog geen woord!

katrine *doet de deur open* Wat is er?

stockmann Niets, ga maar weer.

Mevrouw Stockmann doet de deur dicht. Dokter Stockmann ijsbeert.

Verzorgd! Stel je voor – allemaal goed verzorgd! En wel voor het leven! Wat een wonderlijk gevoel te weten dat je goed verzorgd bent!

burgemeester Ja, maar dat ben je nou net niet. Morten Kiil kan het testament ten alle tijde annuleren.

stockmann Maar dat doet hij niet, m'n beste Peter. De ouwe das verkneukelt zich erover dat ik jou en je betweterige vrienden te grazen neem.

burgemeester *kijkt hem verbaasd en onderzoekend aan* Aha, dat werpt een licht op het een en ander.

stockmann Op wat dan?

burgemeester Dit alles is dus een slinkse manoeuvre van jou en hem. Die gewelddadige, rücksichtsloze manier waarop jij – in naam van de waarheid – de leidende figuren van de stad hebt aangevallen...

stockmann Wat is daarmee?

burgemeester ...was niets anders dan een afgesproken wederdienst voor het testament van de oude, wraakzuchtige Morten Kiil.

stockmann *bijna sprakeloos* Peter – jij bent echt de walgelijkste plebejer die ik ooit ben tegengekomen.

burgemeester Tussen ons is het afgelopen. Je ontslag is onherroepelijk – want nu hebben wij een wapen tegen jou.

Hij gaat.

stockmann Schande! Schande! *roept* Katrine! Laat de vloer schrobben waar hij op gelopen heeft! Laat haar met een emmer komen – hoe heet ze – verdomme – de meid met die eeuwige snotneus...

katrine *in de deuropening van de woonkamer* Sst... sst..., Tomas!

petra *ook in de deuropening* Papa, grootvader is hier en hij vroeg of hij je alleen kon spreken.

stockmann Ja, natuurlijk kan hij dat. *bij de deur* Kom binnen, schoonvader.

Morten Kiil komt binnen. Dokter Stockmann doet de deur achter hem dicht.

Zo, wat is er aan de hand? Gaat u zitten.

morten kiil Niet zitten. *kijkt om zich heen* Het ziet er gezellig uit bij jou vandaag, Stockmann.

stockmann Ja, vindt u niet?

morten kiil Echt gezellig. En er waait ook een frisse lucht. Volgens mij ben je de zure lucht zat waar je gisteren over gewauweld hebt. Vandaag moet je echt een rein geweten hebben, dacht ik zo.

stockmann Dat heb ik ook, ja.

morten kiil Dat dacht ik al. *klopt op zijn borst* Weet je wat ik hier heb?

stockmann Ook een rein geweten, mag ik hopen.

morten kiil Bah! Nee, iets veel beters.

Hij haalt een dik notieboek tevoorschijn, maakt het open en laat een aantal papieren zien.

stockmann *kijkt hem verwonderd aan* Aandelen in het kuuroord?

morten kiil Daar was vandaag makkelijk aan te komen.

stockmann En u heeft gekocht...?

morten kiil Zoveel als ik betalen kon.

stockmann Maar beste schoonvader – zo miserabel als het kuuroord er nu voor staat...!

morten kiil Als jij verstandig bent, zal het kuuroord weer floreren.

stockmann U ziet toch dat ik alles doe wat ik kan, maar... De mensen hier zijn knettergek.

morten kiil Gisteren zei je dat de ergste rotzooi van mijn looierij komt. Als dat zo is, dan hebben mijn grootvader, mijn vader en ik jaren achtereen als drie engelen des doods de stad verpest. Denk jij dat ik die schande op me laat zitten?

stockmann Jammer genoeg zult u wel moeten.

morten kiil Nee, dank je. Mijn eer en goede naam is mij wat waard. Ze noemen mij 'de ouwe das', heb ik gehoord. Een das is een smerig beest, maar ze zullen nooit van z'n leven gelijk krijgen. Ik wil leven en sterven als een zuiver mens.

stockmann Hoe wilt u dat aanpakken?

morten kiil Jij moet mijn naam zuiveren, Stockmann.

stockmann Ik?!

morten kiil Weet je met welk geld ik die aandelen heb gekocht? Nee, dat kun je niet weten, maar ik zal het je vertellen. Het is het geld dat Katrine, Petra en de jongens van mij zouden erven. Ik had al een beetje opzij gelegd, weet je.

stockmann *wordt kwaad* En dan doet u dat, met Katrines geld!

morten kiil Ja, al het geld zit nu in het kuuroord. En nu wil ik wel eens zien of jij echt zo gek, zo knettergek bent, Stockmann. Telkens als jij beweert dat er beestjes en dergelijke vuiligheid van mijn looierij komen, dan vil jij brede repen van Katrines huid, en ook van Petra's huid en van die van de jongens. Maar dat doet geen fatsoenlijk huisvader, tenzij hij knettergek is.

stockmann *loopt heen en weer* Maar ik ben gek, ik ben knettergek!
morten kiil Zo volslagen idioot kun je toch niet zijn als het gaat om je
vrouw en kinderen.

stockmann *blijft voor hem staan* Waarom heeft u het mij niet verteld vóór
u die troep ging kopen?

morten kiil Gedane zaken nemen geen keer.

stockmann *loopt nerveus rond* Als ik niet zo zeker was van mijn zaak...!
Maar ik ben er absoluut van overtuigd dat ik gelijk heb.

morten kiil *weegt het notieboek in zijn hand* Als jij vasthoudt aan je
krankzinnige idee, dan is dit geen fluit waard.

Hij steekt het notitieboek in zijn zak.

stockmann Verdomme, de wetenschap kan toch wel een preventief
middel uitvinden, een of ander tegengif...

morten kiil Waar je de beestjes mee kunt doden, bedoel je?

stockmann Ja, of ze onschadelijk maken.

morten kiil Kun je het niet met rattengif proberen?

stockmann Ach, nonsens, nonsens! Iedereen zegt toch dat het louter
hersenspinsels zijn? Zijn het dan geen hersenspinsels?! Laat ze hun zin
krijgen! Hebben die onwetende, kleingeestige straathonden mij soms
niet voor volksverrader uitgemaakt? En stonden ze niet klaar mij de
kleren van het lijf te scheuren?

morten kiil En al je ruiten in te smijten?!

stockmann En dan is er nog mijn plicht tegenover mijn gezin! Ik moet dit
met Katrine bepraten. Zij is heel nauwgezet in zulk soort zaken.

morten kiil Mooi. Luister naar de raad van een verstandige vrouw.

stockmann *gaat op hem af* Hoe kon u zoiets doms doen? Katrines geld
op het spel zetten, mij in die vreselijk pijnlijke situatie brengen! Als ik u
aankijk, lijkt het alsof de duivel zelf zie...!

morten kiil Dan is het beter dat ik ga. Maar binnen twee uur wil ik een
antwoord van je hebben. Ja of nee. Wordt het 'Nee', dan gaan de
aandelen naar een liefdadigheidsinstelling – en nog wel vandaag.

stockmann En wat krijgt Katrine dan?

morten kiil Geen cent.

*De deur naar de hal gaat open. Redacteur Hovstad en boekdrukker
Aslaksen zijn te zien.*

Zo, die twee!

stockmann *staart hen aan* Wat krijgen we nou! Jullie hebben nog het lef bij mij binnen te komen!

hovstad Jazeker.

aslaksen Wij hebben iets met u te bespreken, ziet u.

morten kiil *fluistert* Ja of nee. Binnen twee uur.

aslaksen *met een blik naar Hovstad* Aha!

Morten Kiil gaat af.

stockmann Nou, wat willen jullie van mij? Hou het kort.

hovstad Ik kan het goed begrijpen dat u iets tegen ons heeft vanwege onze houding gisteren op de vergadering...

stockmann Dat noemen jullie een houding? Waarlijk, een fraaie houding!

Ik noem het een houding van lik m'n vestje, een houding van een stel oude wijven... Het was een schande, verdomme!

hovstad Noem het wat u wilt, wij konden niet anders.

stockmann Jullie durfden wel niet anders?! Toch?

hovstad Als u het zo wilt stellen.

aslaksen Waarom heeft u niet eerder bij ons een woordje laten vallen?

Gewoon een kleine hint naar Hovstad of mij?

stockmann Een hint? Waarover?

aslaksen Over wat hierachter steekt.

stockmann Ik heb geen flauw idee wat u bedoelt.

aslaksen *met een vertrouwelijk knikje* Jawel, u snapt het heus wel, dokter Stockmann.

hovstad We hoeven het nu toch niet langer geheim te houden.

stockmann *kijkt van de een naar de ander* God mag me kraken...!

aslaksen Mag ik even – gaat uw schoonvader niet de hele stad af om alle aandelen in het kuuroord op te kopen?

stockmann Hij heeft vandaag aandelen in het kuuroord gekocht, maar...?

aslaksen Het zou slimmer zijn geweest als u dat iemand anders had laten doen... iemand die niet zo met u verwant is.

hovstad En u had niet onder uw naam moeten optreden. Niemand had hoeven weten dat de uitval naar het kuuroord van u afkomstig was. U had met mij moeten overleggen, dokter Stockmann.

stockmann *kijkt voor zich uit. Er schijnt hem een licht op te gaan en hij zegt als door de bliksem getroffen* Is zoiets denkbaar? Is zoiets mogelijk?

aslaksen *glimlacht* Blijkbaar. Maar het liefst moet het subtiel gebeuren, begrijpt u.

hovstad En het liefst moeten er meer mensen bij betrokken zijn, want de verantwoordelijkheid voor de enkeling wordt kleiner als hij anderen naast zich heeft.

stockmann *kalm* Kort en goed, mijne heren – wat wilt u?

aslaksen Dat kan mijnheer Hovstad het beste...

hovstad Nee, zegt u het, Aslaksen.

aslaksen Nou ja, nu wij weten hoe de hele zaak in elkaar steekt, denken wij dat we De volksbode tot uw beschikking durven stellen.

stockmann Nu durft u het? Maar de publieke opinie dan? Bent u niet bang dat er een storm tegen ons zal opsteken?

hovstad Wij zullen de storm doorstaan.

aslaksen En dan moet u, dokter, snel overstag kunnen gaan. Zodra uw uitval effect heeft gehad.

stockmann Zodra mijn schoonvader en ik de aandelen voor een spotprijs in handen hebben, bedoelt u...?

hovstad Het motief om de leiding van het kuuroord over te nemen is hoofdzakelijk wetenschappelijk, neem ik aan?

stockmann Natuurlijk, uit puur wetenschappelijke motieven heb ik de ouwe das overgehaald om mee te doen. En dan lappen we de waterleiding een beetje op, we wroeten wat op het strand zonder dat het de gemeentebegroting een cent kost. Dat moet lukken? Toch?

hovstad Ik denk van wel – als u De volksbode aan uw kant heeft.

aslaksen In een vrije samenleving is de pers machtig, dokter Stockmann.

stockmann Jazeker. En de publieke opinie net zo. En u neemt dan zeker het genootschap van huiseigenaren voor uw rekening, meneer Aslaksen?

aslaksen Jawel, en de bond voor matigheid. Daar kunt u zich op verlaten.

stockmann Maar, mijne heren – Ja, ik schaam me het te moeten vragen, maar – wat voor wederdienst...?

hovstad Wij willen u het liefst voor niets helpen, begrijpt u. Maar De volksbode staat er zwakjes voor, het gaat niet al te best en om de krant te liquideren nu er in de grote politiek zoveel werk aan de winkel is, zou ik zeer ongaarne doen.

stockmann Natuurlijk, dat zou voor u als vriend van het volk een hard gelag zijn. *wordt kwaad* Maar ik ben de volksverrader! *loopt de kamer rond* Waar is mijn stok? Waar is mijn stok, verdomme?

hovstad Wat heeft dit te betekenen?

aslaksen U wilt toch niet...?

stockmann *blijft staan* En als ik jullie geen cent van al mijn aandelen geef? Bij ons rijkelui zit het geld niet losjes in de zak, dat weten jullie toch?

hovstad En u moet weten dat de zaak met de aandelen op twee manieren kan worden uitgelegd.

stockmann En u bent de juiste man om dat te doen: als ik De volksbode niet te hulp kom, heeft u beslist een onaangename kijk op de zaak. Dan maakt u jacht op mij, stel ik me zo voor – als een wild dier probeert u mij te kelen zoals een hond een haas keelt!

hovstad Dat is een natuurwet, elk dier wil overleven.

aslaksen Het zoekt zijn vreten waar hij het vinden kan, snapt u.

stockmann Dan zoeken jullie het buiten in de goot. *loopt de kamer rond* Want nu zal sodeju blijken wie van ons het sterkste dier is. *vindt een paraplu en zwaait ermee rond* Ah, daar hebben we het...!

hovstad U gaat toch geen geweld gebruiken?!

aslaksen Pas op met die paraplu!

stockmann Uit het raam met jou, Hovstad!

hovstad *bij de deur naar de hal* Bent u gek geworden?!

stockmann Uit het raam, Aslaksen! Springen! En wel subiet!

aslaksen *loopt om het bureau heen* Matiging, dokter Stockmann, ik ben een broos mens, ik kan maar weinig hebben... *schreeuwt* Help, help!

Mevrouw Stockmann, Petra en Horster komen vanuit de woonkamer.

katrine God bewaar me, Tomas, wat is hier gaande?!

stockmann *zwaait met de paraplu* Hop, eruit, zeg ik! In de goot!

hovstad Een overval op een weerloos mens! Ik roep u als getuige, kapitein Horster.

Hij gaat er als een haas vandoor naar de hal.

aslaksen *radeloos* Ik ken de weg hier niet!

Hij glipt weg door de woonkamer.

katrine *houdt dokter Stockmann staande* Beheers je, Tomas!

stockmann *gooit de paraplu weg* Verdomme, nu zijn ze me toch ontkomen.

katrine Maar wat wilden ze dan van je?

stockmann Dat krijg je later te horen, nu heb ik andere dingen om aan te denken. *gaat naar het bureau en schrijft iets op een visitekaartje* Kijk, Katrine, wat staat hier?

katrine Drie grote 'Nee's'. Wat betekent dat?

stockmann Ook dat krijg je later te horen. *geeft Petra het visitekaartje* Hier, Petra, zeg tegen de drupneus dat ze dit zo snel als ze kan naar de ouwe das moet brengen. Gauw!

Petra gaat met het visitekaartje af door de hal.

Als vandaag niet alle boodschappers van de hel bij mij op bezoek zijn geweest, dan weet ik het niet. Maar ik moet ook mijn pen slijpen zodat ze de punt voelen. Ik zal hem in gif en gal dopen, ik zal mijn inktpot naar hun kop keilen!

katrine Maar we gaan toch weg, Tomas?

Petra komt terug.

stockmann En?

petra Het is weg.

stockmann Mooi. Weggaan, zei je. Om de dooie dood niet, wij blijven, Katrine!

petra Blijven we?!

katrine Hier in de stad?

stockmann Precies, hier. Dit is het slagveld. Hier wordt de strijd beslecht, hier wil ik zegevieren! Zo gauw je mijn broek hebt hersteld, ga ik de stad in om een woning te zoeken. Voor de winter moeten we een dak boven ons hoofd hebben.

horster Dat kunt u bij mij krijgen.

stockmann Echt?

horster Natuurlijk, ik heb ruimte zat en ik ben bijna nooit thuis.

katrine Wat lief van u, kapitein Horster.

petra Dank u wel!

stockmann *reikt hem de hand* Dank, hartelijk dank! Dat is een zorg minder. En nu ga ik vandaag nog serieus aan het werk. Er is hier zo'n ontzettende hoop om te wroeten, Katrine! Het is mooi dat ik nu zoveel tijd tot mijn beschikking heb. Ik ben namelijk ontslagen bij het kuuroord, weet je...

katrine *zucht* Ach ja, dat had ik al verwacht.

stockmann ... en ze willen ook de praktijk van me afnemen. Laat ze maar! De armelui behoud ik sowieso – degenen, die niets kunnen betalen, die hebben mij ook het hardst nodig. Maar ze zullen mij aan moeten horen, goddomme. Ik zal voor ze preken, te pas en te onpas, zoals het ergens staat geschreven.

katrine Ik dacht dat je hebt gezien wat het gepreek voor zin heeft, lieve Tomas.

stockmann Je bent een rare, Katrine. Moet ik me soms door de publieke opinie, de robuuste meerderheid en dat verdomde gekrakeel uit het veld laten slaan? Nee, dank je! Wat ik wil is simpel, helder en direct. Ik wil dat stelletje hondsvotten in hun kop rammen dat de liberalen de sluwste vijanden van de vrije mens zijn – dat de programma's van de politieke partijen alle jonge, levensvatbare waarheden de nek omdraaien – dat ze overwegingen van doelmatigheid, moraal en rechtvaardigheid op hun kop zetten, zodat het leven hier uiteindelijk ondraaglijk wordt. Denkt u niet, kapitein Horster, dat ik dat de mensen bij kan brengen?

horster Best mogelijk, ik heb geen verstand van zulk soort dingen.

stockmann Kijk – waar het om gaat is het volgende: het zijn de partijbonzen die uitgeroeid moeten worden. Want een partijbons is als een wolf, ziet u – een vraatzuchtig gebroed – hij heeft per jaar zoveel stuks kleinvee nodig om te overleven. Kijk maar naar Hovstad en Aslaksen! Hoeveel kleinvee zij afmaken, breken of kapotmaken, zodat hen niets anders overblijft dan brave huisvaders te worden en abonnees van De volksbode! *gaat op de rand van de tafel zitten* Kom eens, Katrine – kijk eens hoe mooi vandaag het zonlicht naar binnen valt. En wat een heerlijke, frisse lentelucht ik inadem.

katrine Ja, Tomas, als we van zonlicht en lentelucht zouden kunnen leven.

stockmann Och, je moet gewoon op de kleintjes letten, dan lukt het wel. Daar maak ik me het minst zorgen over. Nee, het ergste is dat ik

niemand ken die onbevooroordeeld en hoogstaand genoeg is om mijn werk te durven voortzetten als ik er niet meer ben.

petra Ach, papa, daar moet je niet aan denken, je hebt nog een heel leven voor je. Kijk eens, daar zijn de jongens al.

Eilif en Morten komen binnen vanuit de woonkamer.

katrine Hebben jullie vrij vandaag?

morten Nee, maar we hebben in het vrijkwartiertje met de andere jongens geknukt...

eilif Dat is niet waar, de anderen hebben met ons geknukt.

morten Ja, en toen zei meester Rørlund dat we beter een paar dagen thuis konden blijven.

stockmann *knipt met zijn vingers en wipt van de tafel af* Ik heb het! Nu heb ik het, godsamme! Jullie zetten geen voet meer in de school! de jongens Niet meer naar school?!

katrine Maar, Tomas...

stockmann Nooit meer, zeg ik! Ik zal jullie zelf onderwijzen – dat wil zeggen, jullie zullen niet zomaar iets leren...

morten Hoera!

stockmann ... ik zal onbevooroordeelde, hoogstaande mannen van jullie maken – en jij zult me daarbij helpen, Petra.

petra Daar kun je je op verlaten, papa.

stockmann En de school zullen we houden in de zaal waar ze mij voor een volksverrader hebben uitgescholden. Maar we moeten meer leerlingen hebben; om te beginnen moet ik minstens twaalf jongens hebben.

katrine Die krijg je hier in de stad nooit.

stockmann Dat zullen we wel eens zien. *tegen de jongens* Kennen jullie niet een paar lummels – een stel echte straatschoffies...?

morten Die ken ik genoeg, papa!

stockmann Mooi zo, breng een paar van die exemplaren naar mij. Ik wil bij wijze van uitzondering met dat vuilnisbakkenras experimenteren, er kunnen bijzondere koppen tussen zitten.

morten Maar wat doen we als we onbevooroordeeld en hoogstaand zijn geworden?

stockmann Dan jagen jullie alle wolven naar het wilde westen, jongens!

Eilif trekt een beetje bedenkelijk gezicht, Morten springt in het rond en roept 'Hoera'.

katrine Als het er maar niet van komt dat de wolven op jou jagen, Tomas.

stockmann Ben je gek, Katrine! Op mij jagen! Nu, nu ik de sterkste man van de stad ben!

katrine De sterkste – nu?

stockmann Ja, ik zeg het grote woord dat ik nu de sterkste in de wijde wereld ben.

morten O ja?

stockmann *laat zijn stem dalen* Sst... jullie mogen er nog niet over praten, maar ik heb een grote ontdekking gedaan.

katrine Alweer?

stockmann Jazeker, jazeker! *verzamelt hen om zich heen en zegt vertrouwelijk*: De zaak zit zo, kijk: de sterkste man op de wereld is de man die helemaal alleen staat.

katrine *glimlacht en schudt het hoofd* Ach, Tomas...!

petra *vol vertrouwen, pakt zijn handen* Papa!

Opvoeringsrechten zijn aan te vragen: bij het IBVA (www.ibva.nl) en de vertaler.

Henrik Ibsen (1828-1906) was een Noors toneelschrijver en dichter. Hij schreef in zijn leven vierentwintig toneelstukken en twee dichtbundels. In zijn begintijd schreef hij historische en klassieke drama's die nu in de vergetelheid zijn geraakt; daarop volgden twee grote stukken in versvorm (*Brand* en *Peer Gynt*) die Ibsen tijdens zijn verblijf in Rome heeft geschreven. Vervolgens kwam de 'moderne' Ibsen naar voren met stukken die hem – weliswaar pas in zijn latere leven, na 1889 – wereldberoemd maakten zoals *Steunpilaren van de maatschappij*, *Een poppentehuis* en *De wilde eend*, waarin wordt ingegaan op maatschappelijke vraagstukken van zijn tijd. In *Een volksverrader* wil een kuurarts een milieuschandaal aan de kaak stellen, maar hij ontmoet tegenwerking van zijn machtige broer, de burgemeester, en uiteindelijk van de hele gemeenschap die hem voor 'volksverrader' uitmaakt. In de herfst van zijn leven volgden stukken die qua sfeer vaak duister zijn en getuigen van een groot psychologisch inzicht, zoals *Hedda Gabler*, *Bouwmeester Solness* en *John Gabriel Borkman*. Na Shakespeare wordt het werk van Henrik Ibsen in de hele wereld het meest opgevoerd.

Toneelwerk

Catilina (Catilina) – 1850

Het feest op Solhaug (Gildet på Solhaug) – 1856

Mevrouw Inger van Østeraad (Fru Inger til Østråt) – 1857

De Vikingen op Helgoland (Hærmændene på Helgeland) – 1858

Komedie van de liefde (Kjærlighedens komedie) – 1862

Mededingers naar de kroon (Kongs-emnerne) – 1864

Brand (Brand) – 1866

Peer Gynt* (Peer Gynt) – 1867

De Jongerenbond (De unges forbund) – 1869

Keizer en Galileeër (Keiser og galilæer) – 1873

Steunpilaren van de maatschappij (Samfundets støtter) – 1877

Een poppentehuis* (Et dukkehjem) – 1879

Spoken* (Gengangere) – 1881

Een volksverrader* (En folkefiende) – 1882

De wilde eend* (Vildanden) – 1884
Rosmersholm (Rosmersholm) – 1886
De vrouw van de zee* (Fruen fra havet) – 1888
Hedda Gabler* (Hedda Gabler) – 1890
Bouwmeester Solness (Bygmester Solness) – 1892
Kleine Eyolf* (Lille Eyolf) – 1894
John Gabriel Borkman (John Gabriel Borkman) – 1896
Wanneer wij doden ontwaken (Når vi døde vågner) – 1899

*Teksten uitgegeven bij De Nieuwe Toneelbibliotheek

Marcel Otten (1951) vertaalt uit het Engels, Duits, Frans, Oud- en Modern IJslands en Noors. Hij studeerde Nederlands, Frans, Engels, Filosofie, Oudnoors en theaterwetenschappen. Na geruime tijd in Duitsland bij diverse grote toneelgezelschappen gewerkt te hebben, was hij aan Toneelgroep Theater – en later aan Art & Pro – verbonden als dramaturg/vertaler. Daarna vertaalde en bewerkte hij in totaal zo'n 100 toneelstukken voor alle grote gezelschappen. Hij verwierf bekendheid met het omvangrijke vertaalwerk van Heiner Müller en zijn eigenzinnige toneelbewerkingen. Hij was mede-auteur van de roemruchte film *06* en hij oogstte veel lof met *A Clockwork Orange* en *Oog om oog*. Bovendien vertaalde hij zo'n 40 werken uit het Oud- en Modern IJslands; voor de vertaling van de *Edda* van Snorri Sturluson kreeg hij de Filter Vertaalprijs 2012. Inmiddels zijn zijn vertalingen vijfmaal genomineerd voor de Europese Literatuurprijs, het laatst in 2019. In 2016 verscheen zijn geprezen vertaling van Thomas Hardy's *Far from the Madding Crowd* – *Ver weg van het stadsgewoel*.

Vertalingen / bewerkingen / eigen werk

Egmond – Johann Wolfgang Goethe – 1984

Grieks (Greek) – Steven Berkoff – 1985, 1991, 1995

Beschuit met muisjes – Herman Heijermans, hertaling – 1985

Smakelijk Kerstfeest (Harry's Christmas) – Steven Berkoff – 1986 t/m

1992 *Het Huis van Atreus* – een compilatie van *Iphigeneia*

in Aulis (Euripides), *Agamemnon* (Aischylos), *Elektra* (Sofokles),

Orestes (Euripides) en *Iphigeneia in Tauris* (Euripides) – 1987

Schurftkop (Grindkopf) – Tankred Dorst – 1988

Explosion of a memory / Overlijdensbericht – Heiner Müller – 1989

Het eiland van het grote bloedbad – Heiner Müller, toneel (bundel) – 1990

Ruiters naar zee (Riders to the sea) en *In de schaduw van het dal* (In the shadow of the Glen) – J. M. Synge – 1990

Alleen wij, wij alleen (Ourselves alone) – Anne Devlin – 1990

Het kale land (The Waste Land) – T. S. Eliot – 1990

Iphigeneia in Tauris – Johann Wolfgang Goethe – 1991

Lunch – Steven Berkoff – 1992, 1997, 2004

Tractor – Heiner Müller – 1992

Gelukkig degene die vergeet (Glücklich ist, wer vergisst) – Bodo Kirchhoff – 1992

Nepal – Urs Widmer – 1992

Vastgoed B.V. – naar David Mamet *Glengarry Glen Ross* – 1992, 2017

Martha & George – *Geachte ouders* (Dear Parents) – Michael Matthews – 1992

Tom & Willie – *Onbewoonbaar verklaard* – Tennessee Williams *This Property is Condemned* – 1992

De verovering van de zuidpool – Manfred Karge – 1993

Decadence – Steven Berkoff – 1993

Steven Berkoff, toneel (bundel) – 1993

De mooie onbekende (Die Schöne Fremde) – Klaus Pohl – 1993, 2000

Proefproces (Trial Run) – Nigel Williams – 1993/06 – samen met Ad van Kempen, Ariane Schluter en Johan Doesburg – 1994

Afwezig (Otherwise Engaged) – Simon Gray – 1994

Nirvana – Arthur Kopit – 1994

Stadscoyotes (True West) – Sam Shepard – 1994

Drenkelingen (Imagine Drowning) – Terry Johnson – 1994
Oleanna – David Mamet – 1994
De Dood, de duivel (Tod und Teufel) – Peter Turrini – 1995
Lysistrata – Aristofanes – 1995
Massage – Steven Berkoff – 1996
Oidipous Koning – Sofokles – 1996
Molly Sweeney – Brian Friel – 1996, 1998
A Clockwork Orange – naar Stanley Kubrick / Antony Burgess – 1997
Zwijn in de liefde (Fool for love) – Sam Shepard – 1997
Lulu of de doos van Pandora* – Frank Wedekind – 1997
Last voyage – Heiner Müller (bundel) – 1997
Al mijn zonen (All my sons) – Arthur Miller – 1998, 2010
Leeuwendalers / Een Vondelcommentaar – naar Joost van den Vondel
Leeuwendalers – 1998
Franciska* – Frank Wedekind – 1998
Macbeth – naar William Shakespeare / Heiner Müller – 1999
Hunker (Crave) – Sarah Kane – 1999, 2000, 2014
Donuts & Hotdogs (The food chain) – Nicky Silver – 2000
De schlemiel (Kvetch) – Steven Berkoff – 2000, 2002
Diskoobigge (Disco pigs) – Enda Walsh – 2000
Vertaling / Bewerking Marcel Otten (bundel) – 2000 *Nachtvliners*
(Nachtschwärmer) – Thomas Oberender – 2000 *Esprit* (Wit) – Margeret
Edson – 2001 *Come back* (Mackerel Sky) – Hilary Fannin – 2002
Koken met Elvis (Cooking with Elvis) – Lee Hall – 2002, 2003
4.48 u. Psychose – Sarah Kane – 2002, 2005, 2011
Gagarin way – Gregory Burke – 2002
This lime tree bower – Conor Mcpherson – 2002
Requiem for a heavyweight – Ron Serling – 2002
Ver van huis (Far away) – Caryl Churchill – 2002
Eten met vrienden (Dinner with friends) – Donald Margulies – 2003
Dood van een handelsreiziger (Death of a salesman) – Arthur Miller –
2003, 2011
Strange Interlude – Eugene O'Neill – 2003, 2012
Hoofd in de wolken (Stones in his pocket) – Marie Jones – 2003
Eden – Eugene O'Brien – 2003
Poerim (eigen werk) – 2004

Braaaaaf! (Dog) – Steven Berkoff – 2004
Liaisons dangereuses – naar Choderlos de Laclos – 2007
De Batavia (eigen werk) – 2008
Oog om oog – naar Sister Helen Prejean *Dead Man Walking* – 2009
Piet Paaltjes – over François HaverSchmidt (eigen werk) – 2010
Het platte land (The Lonesome West) – Martin McDonagh – 2010
When Harry Met Sally – naar Nora Ephrons gelijknamige film – 2011
Ingebed (Bedbound) – Enda Walsh – 2011
Peer Gynt* – Henrik Ibsen – 2012
De meiden* (Les Bonnes) – Jean Genet – 2016
Kleine Eyolf* – Henrik Ibsen – 2017
De vrouw van de zee* – Henrik Ibsen – 2017
De wilde eend* – Henrik Ibsen – 2018
Eenzame teksten die op geschiedenis wachten* – Heiner Müller (bundel) – 2018
Hedda Gabler* – Henrik Ibsen – 2018
Shakespeare Factory* – Heiner Müller (bundel) – 2019
Dangerous Liaisons* – 2019
Een volksverrader* – Henrik Ibsen – 2020

*Teksten uitgegeven bij De Nieuwe Toneelbibliotheek